

2349

4.8.5

1. ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԴԻՊՈՒԱԾՆԵՐԸ

2. ԵՐԵՒԵԼԻ ԼՈՒՐ ՄԸ ՉԻՆԱՍՏԱՆԵՆ

3. ՈՎ ԵՆ ԲՐՈԹԵՍԴԱՆԴՆԵՐԸ

4. ԿՐՈՆԱԿԱՆ ՀԱԼԱԾՈՒՄ

5. ԳՈԼՕՆԻԱՅԻ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ ՄԱՀԸ

6. ԵՐԵՒԵԼԻ ԼՈՒՐ ՄԸ ՀԹՈՎՄԱՅԵՆ

7. ԱԶԱՏԱՄՏՈՒԹԵԱՆ ՅԱԹԱԶԱԴԻՄՈՒԹԻՒՆԸ

ՄԵՐՍԻՔՕՅԻ ՄԵԶ

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

520 EAST 58TH STREET

CHICAGO, ILL. 60637

TEL: 773-936-5000

FAX: 773-936-5001

WWW.CHICAGO.EDU

100

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ

ԵԿԵՂԵՑԵԿԸՆ ԳԻՊՈՒԸՆԵՐԸ

Է Լօնտրայի Ռէքորտ օրագիրէն . Մայիսի 26, 1845 :

Վերմանիոյ կրօնական յուլմունքը՝ որով կը զատուին ժողովուրդները Հռովմայ Եկեղեցիէն՝ օր ըստ օրէ յառաջանալու վրայ է : Երանի՜ թէ կարող ըլլայինք հաստատել թէ աս լայնատարած շարժմունքը՝ գլխովին պարզ և միայն հոգեորական պատճառներէ ծագած է , բայց հաւանական է որ զանազան տեսակ պատճառներէ յառաջ կու գայ . և առանց մեղադրանաց տակ ձգելու Ռօնկին , կը հաւատամք որ անոր Չէրսքի անուն ընկերը՝ առաւել հոգեոր մարդ մըն է , և աւելի ուղիղ գաղափարներ ունի Լւետարանական վարդապետութեանց մէջ :

Վերմանիոյ բոլոր երկիրը՝ Տանցկայի ծովածոցէն սկսեալ մինչև Վաղդիոյ սահմանները , զանազան քաղաքներու մէջ եկեղեցիներ հաստատուեցան զարմանալի յաջողութեամբ , և արդէն անոնց թիւը քառասունէն աւելի է :

Սէկ մեծ ժողով մը եղաւ մօտերս Լիփսիայի մէջ պապական իշխանութեանը լուծին տակէն ելող բոլոր ժողովուրդները կարգադրելու և զանոնք միաւորելու համար . աս ժողովին մէջ փոխանորդներ կային Վերմանիայի շատ գլխաւոր տեղերէն , մանաւանդ Պոէսլաւէն՝ Պէռլինէն հրէշտայէն՝ Սակտեպուրկէն՝ Լյպէրֆելդէն Սօրմսէն՝ Ուիլպատենէն , ինչ : Սակտեպուրկի երևելի Սարժապետը Ուիկալ՝ նախագահ ընտրուեցաւ աս ժողովին , ուրտեղ նոր Եկեղեցիին պաշտամունքը՝ արարողութիւնը և ուրիշ հարկաւոր եղած բաները մանրամասն քննուելով կարգի դրուեցան :

Պէռլինի իշխանները նոր Եկեղեցիին բաներուն վրայ զանազան քննութիւններ ընելէն ետքը , վճռեցին որ հրապարակաւ պաշտօն մատուցանելու տեղ մը շնորհեն ու անոնց պաշտօնատարին ոռճիկ մը կապեն :

Ռօնկին և Չէրսքին՝ որոնք ժողովէն ետքը Պէռլին եկան , քարոզ տուին ժողովուրդին մեծ բաղմութեանը , և յետոյ յատուկ տեսութիւն մը ըրին , Ս . Լյուսօրինի հետ՝ որն որ թագաւորական պաշտօնատարն է բոլոր կրօնքի և պաշտօնի վերաբերեալ բաներուն : Ժողովուրդը հրապարակաւ խնջոյք մը պատրաստեց անոնց համար , և անկէց քանի մը օր ետքը Չէրսքի մկրտութիւն

մը ըրաւ , ուրտեղ ներկայ գտնուեցաւ Բրուսիայի Ըրքայազուն իշխանը : Ռօնկի՜ Պոէսլաւ չդարձած Սաքսոնիայի սահմանագլուխը եղած Վոլկեց քաղաքը գնաց , և չորս հազար անձանց ներկայութեանը քարոզ մը տուաւ . այսպէս Խարեկարգութեան սերմերը կը ցանէր իր գացած ծամբուն վրայ : Հռովմական եկեղեցականներուն մէջէն ամէն օր կը գան աս նոր Եկեղեցիին կը յարին . և թրէվէզի մէջ՝ որ Փրկչին մերոյ կարծուած հանդերձին ուխտատեղին է , և ուր Ռօնկի նախ առաջին սկսաւ պապական իշխանութեանը դէմ խօսիլ , Լիւթ ժողովուրդապետը՝ ան եկեղեցականներուն մէջ խիստ յարգի և երևելիներէն մէկը , մօտ օրերս գրեց իր արքեպիսկոպոսին և ծանոյց որ այսուհետեւ ինքը Պապական Եկեղեցիէն զատուած է : Լս անձը հիմա Սէսթֆալիայի Ուննա քաղաքին Վերմանական Եկեղեցիին պաշտօնատարը եղած է :

Պոէսլաւի մէջ՝ արդէն վեց հազար հոգիի չափ կայ Պապական Եկեղեցիէն բաժնուած՝ ու աս նոր Եկեղեցիին յարած , որոնց մէկն է լոյսնէր ժողովուրդապետ՝ համալսարանին ուսուցիչը , որն որ կերևնայ թէ խիստ մեծ համարում ունի ան երկրին եկեղեցականներուն մէջ :

Պրայպուրկի մէջ՝ Ս . Շապպէր եկեղեցականը և համալսարանին վարժապետը , հրապարակաւ յայտնեց նոր Եկեղեցիին իր յարիւր հետեալ նշանաւոր նամակով՝ որ խրկեց իր Ըրքեպիսկոպոսին : “Պատիւ կը համարիմ ծանուցանել ձեզի թէ միտքս հաստատեցի Վերմանական Սթոլիկ եկեղեցիին յարելու : Դուք գիտէք որ իմ նպատակս ամէն տուն ձգմարտութեան հետամուտ ըլլալ էր իբրեւ մարդ՝ իբրեւ քրիստոնեայ՝ իբրեւ ուսուցիչ . վասնորոյ ասիկայ իմ մտքիս հաստատ համոզուելուն մէկ ապացոյցը համարելու էր” : Լս եկեղեցականին հրապարակաւ Պապական Եկեղեցիին ձգելէն ի վեր՝ Պրայպուրկի մէջ վաթսուն ամբողջ ընտանիքներ , և Սանհայմի մէջ չորս հարիւր ընտանիք նոր Եկեղեցիին յարեցան . Պատէնի մէջ ալ Ս . Շապպէրի աշակերտ եղող եկեղեցականներէն շատերը , մեծ հաճութեամբ ընդունեցին իրենց ուսուցչին աս ծանուցումը :

Սիլեզիա՝ Ուննա Շդէդթին՝ Օտէր գետին

վրայի Ֆուսանքֆորդ՝ Սթուվկարտ և ուրիշ անդեր ալ եկեղեցիներ հաստատուեցան : Բրդէն Տանցկայինը երկու հարիւր ընտանիքներէ բաղկացեալ է : Ելպէրֆելտի և Կողովնիայի մէջ տեղը գտնուող ժողովրդոց շատերը գլուխ քաշեցին զատուեցան Հոովմէականութենէն, և եկեղեցի մին ալ հաստատուեցաւ աս վերջին քաղաքին մէջ : Ըսոր նման շարժումներն նշաններ ալ Հելվետիայի մէջ երևնալու վրայ են, և կըսուի թէ երկու նահանգներու մէջ պատրաստութիւններ կը լինան Հելվետական Կաթոլիկ Եկեղեցի մը կազմելու համար Պաշտօնի եկեղեցիին օրինակին համեմատ : Ըստ փոփոխութիւնները հասարակութեան հակառակութիւնը կրկէն ազատ շինացին զանազան տեղերու մէջ, մանաւանդ Հայլպուրկ, Հաւսէնի, Տանցկայի և Սթուվի մէջ :

Վոնդենդէլ 1780 ըստած՝ 1845 Հոկտեմբեր ամսուան տետրակէն քաղուած :

« Երբ բարեկարգութեանը բարեկամներուն խիստ մեծ կարեկցութիւն կը պատճառէ այն վէճը, որ կայ հիմա Բատուածաշունչ Վերքը հաւատոյ կանոն բռնել ուղղող Վերմանացի Կաթոլիկներուն՝ և ան մեկաշնորհուն մէջ՝ որ բնական լոյսը բաւական առաջնորդ կը կարծեն կրօնական նիւթներու մէջ : Պապականները կուրախանան « Երծուածի մէջ Հերծուած » կոչելով իրենց Եկեղեցիէն բաժնուողներուն երկպառակութիւնը . նոյն ատենը Սացիօնալիսները (քի անոնք որ մարդուս բնական գիտութեանը կը հետեւին) կը բաժնան Վատուածաշունչ հետեւողները, թէ քիչ չեն ուղեր իրենց հետ միաբանիլ որ այնպէս կարող ըլլան երկուքին մէկ տեղ Պապին դէմ կենալ : Հետեւեալ նամակը երկու կողմին ալ պատասխան կուտայ, և անշուշտ ամէն բարեկիրթ քրիստոնեաներուն հաճելի պիտի ըլլայ :

Ըստ նամակը կառնելով՝ « Պէտքն Ուրֆորմ Շիօրնալ » ըստած () րադրէն :

Ընայտմէլ . 3 Յուլիս :

ՍՒՐԵԼԻ ԲԵՐԵՎԵՄ

« Ելնովին անհիմն է ան ձեր կարծիքը՝ որն որ անցած ամսու 26 ին գրած նամակուդ մէջ կը յայտնէք թէ նորէն նախադեցայ Հոովմայ Եկեղեցիին : Բնաւ մէկը ինծի աւելի չկրնար գործել ան Հոովմայ քահանայական իշխանութեան » որ մարդուս քաղաքական և կրօնական ազատութիւնը կը քանդարէ : Կարծեմ ես աս բանը բաւական յայտնի ցուցուցի ամէն մարդու, որովհետեւ ես աս նոր ժամանակիս առաջինը * եւ

* Յիւրաի թէպէտ 1844 Հոկտեմբերի մէջ Սոնկին զբոսած նամակը Երնուրի Եպիսկոպոսին, նախ լոյս աշխարհը արթնցուց, բայց ստույգ է որ Չէրքի և իր ժողովուրդը անկէք երկու ամիս առաջ՝ այսինքն Օգոստոսի մէջ բաժնուեցան Հոովմական Եկեղեցիին : Այն ատենուէ . 1789 թին

զայ որ բոլոր աշխարհային շահերը կորսնցունելու և մինչև անգամ բուն իսկ կեանքէն զրկուելու վտանգին մէջ գնելով իմ անձս, Հոովմական քահանայապետութեան պինդ կապած շղթաները խորտակեցի, և աներկիւղ հրատարակեցի թէ աս վիճակը (քի Հոովմայ Եկեղեցիին) ամենեւին իրաւունք չունի մարդկային ազգը հարբատա հարելու, գերի բնելու, և զանոնք մերկացունելու ան ազատութենէն՝ որով Յիսուս Քրիստոս կենդանի Բատուածոյ Որդին ազատեց զանոնք : Վաղ. Ե. 1 :

« Ես այց ի՞նչ ջերմեանդութիւնով որ պատեւաբանեցայ և դեռ կը պատեւաբանեմ Հոովմայ բռնաւորութեանցը և սնապաշտութեանցը դէմ, նոյնպէս կը մտաւորեմ նաեւ անհաւատութեան դէմ . . . և անոնց դէմ՝ որոնք իրենց մտքին ձեւացուցած բաները կը կարծեն թէ ճշմարտութիւն է, և բանականութեան աղօտ լոյսին ետեւէն երթալ կը փախաբան, զանկալ իրենց առաջնորդ ընելով կենաց ընթացքին մէջ : Ես անկ մարդիկ անշուշտ բան մը չեն գիտեր Վերիստոսի վրայով . . . : Ենոնք կանարգեն իր վարդապետութիւնը, ան որ չեն գիտեր, որն որ չեն ուղեր ընդունիլ, և որուն չեն կամենար հետեւիլ . անոնք իր հետը չեն, և ան՝ որ իրեն հետ չէ իրեն հակառակ է, ինչպէս որ ինքը կըսէ, (Սաղ. 30) : « և ան որ իմ հետս չ'աշխուղենք ցիրուցան կընեն » : Եւ անորոյ իրաւամբ Վերիստոսի թշնամիները կոչուելու են անոնք, որ իրենց բնական գիտութիւնը անսխալելի առաջնորդ համարելով աւոր երկրպագութիւն կընեն և Վերիստոսի յայտնութեանը չեն հետեւիր, քանզի ինչպէս որ Վերիստոս կը ցուցնէ իր անձը՝ անոնք անանկ չեն ընդունիր զանկալ : Վերիստոսի ան վարդապետութիւնները թէ ինքը կենդանի Բատուածոյ Որդին է, թէ մենք իր մահովը փրկուեցանք յաւիտենական դատապարտութենէն, թէ մարդուս փրկութիւնը միայն իրմով կը ըլլայ, և թէ միայն Հոգեւով Սրբով կըսրբուիք ու կընորոգուիք, ասոնք ամէն ալ գայթակղութիւն է իրենց, և խաչին բոլոր վարդապետութիւնը յիմարութիւն : Ուրեմն ես շատ իրաւունք ունիմ որ Վերիստոսի վրայօք Բատուածային կամաց յայտնութեանը խոնարհաբար նախադեցիլ չուղղենք ան համար Վերիստոսի թշնամիներն են ըսեմ, և իրենց վարքը իրօք մեղանշական . . . և կը ցաւիմ երբոր կը մտածեմ թէ դուք որ սիրելի ես ինծի, անոնցմէ մէկն ըլլալու հաստատած ես միտքիդ մէջ : . .

« Չեմ նամակին մէջ կըսէք՝ թէ աւելի աղէկ պիտի ըլլար ինծի թէ որ լուս կենայի ան ձեր յիշած պարագային մէջ *, բայց չէք տեսներ որ Եսայի մարգարէին յիշած համարեցեալ շուները պիտի դառնայի (Եսայ. 8, 10) թէ որ ձայն չհա-

* Չէրքիին շրջաբերական նամակը՝ Երեւեան Բրուսիայի եկեղեցիներուն :

նէի ան մարդոցը ջանքերուն , որ Յիսուս Վրիստոսի Մատուծոյ Որդին ըլլալը զաւանեշնուն համար , պարտիմ իր թշնամիները համարիլ զանոնք : Ի իսիայի ժողովին առջեւ յայտնի ըսի թէ , ո՛վ որ Վրիստոսի Մատուածութիւնը ուրանայ , քրիստոնեայ չէ : Պուք ալ կրկարծէք թէ ես աշխարհային համբաւ ունենալու փափաքով շարժուած եմ : Շ՛մարիտ քրիստոնեայ մը մարդկային շողոքորթիչ գովեստներէն չփնտուր իր փառքը , հապա մէկ ուրիշ տեղէ մը կրնայի իր փառքը : “ Ըն որ կը պարծենայ Տէրոյնով թող պարծենայ ” : Թ Կրթիկ . Թ . 31 : Եւ դարձեալ Գ գլուխ 20 և 21 համար գրուած է , “ Տէրը կը ծանշնայ իմաստուններուն խորհուրդները , որ պտրապ են : Ընանկ է նէ մէկը թող չպարծենայ մարդոց վրայով ” :

... “ Պուք Ոսցիծնալիսդներդ , Հռովմէականներուն յաղթութիւնը կը դիւրացունէք . արդարեւ ինտոր կրնայ աս բանս ուրիշ կերպով ըլլալ որ երկու կողմերն ալ թէ դիւրահաւատ պապականները և թէ դժուարահաւատ Ոսցիծնալիսդները մի և նոյն վարձանի կը ծառայեն , այսինքն ճշմարիտ հաւատքը վերցընելով՝ սուտ մը անոր տեղը հաստատելու , կուղեմ ըսել թէ կը թողուն Մատուածային յայտնութիւնը , և բուն իրենց մարդկային ծանր հնարքները մարդոց վրայ կը բեռնաւորեն : Բանդի Հին և Նոր Կտակարանաց սրբազան գրոց մէջ հաստատուած վարդապետութիւններուն տեղը՝ մարդու տկար միտքը անսխալելի առաջնորդ համարելը՝ մարդկային նարք մը չէ՞ մի : Իսկ Պապը և Հռովմայ եկեղեցականները ճիշդ ասոր նման ընթացք մը բռնած են . բանդի Հռովմայ քահանայապետը կարդինալներուն և եպիսկոպոսներուն հետ մէկ տեղ անսխալելի առաջնորդ կը համարուին . և ասիկայ ուրիշ բան չէ՞ բայց միայն մէկ մարդկային նարք մըն է , իրենց մտքին կեղծ վարդապետութիւնները իբւր Մատուածային վարդապետութիւններ ցուցընելու աշխարհիս մէջ :

“ Յիւրաւի ձեր երկուքին ընտրած զէնքերը տարբեր են , բայց ձեր նպատակը մի և նոյն է : Կը մտածէք թէ ես անիրաւութիւն կընեմ Հռովմէականներուն , երբոր կըսեմ թէ անոնք հաւատք չունին , և ունեցողներն ալ մոլորեցունելու կը ջանան : Հաստատ գիտցէք որ Հռովմէադաւան եկեղեցականաց մեծ մասը զլիսովին զուրկ է քրիստոնեական հաւատքէն , և իրենց մէջը ծաղը կընեն ան նոյն բաները՝ որ մարդոց առջեւ կը խոստովանին թէ օրբազան կըսեպեն : Ես ինքնս սասնկ ընող շատերը գիտեմ : Երդ ձեր ըրածը նոյն է , միայն թէ ծածուկ չէ ձեր անհաւատութիւնը :

“ Պուք ոչ վարդապետութիւն ունիք , ոչ ալ հաւատք : . . . Ձեր սկզբունքներուն նայելով՝ չէք կրնար հաւատոյ յօդուածներէն մէկը յառաջ բերելու , հապա ամէն մարդու ինքզին-

քնին պիտի ձգուի , իր կենաց ընթացքը ընտրելու և անոր հետեւելու :

“ Հանդերձեալ վիճակի մը հաւատալը անգամ անորոշ պիտի ըլլայ ձեր մէջը : Թէ որ մէկը ընդունի՝ աղէկ է , թէ որ մէկը չընդունի՝ ան ալ աղէկ պիտի ըլլայ . ո՛վ անոյցս հանդանակ . ո՛վ ամենազարչելի անհաւատութիւն որ մարդս անբան անասուններուն հետ հաւասար կընէ : Ըսանկ մէկ ոչինչ կրօնքի մը դէմ ոչ միայն ես , այլ նաեւ հաղարաւոր անձինք մեր բոլոր ջորութիւնովը պիտի պատերազմինք , որպէս զի մեր վրայ չգայ ան յանցանքը և նախատինքը , թէ պատճառ եղանք ո՛ր և իցէ մէկու մը կորսուելուն , որուն համար որ Վրիստոս մեռաւ : Թ Կրթիկ . Թ . 11 :

Ձեր բարեկամը

ՅՕՀ. ՁԵՐՍԻՒՄ

Սըմէոն անուն փարիզի օրագրէն , տպեալ 9 Յուն . 1855 :

Վերականգնող Կաթոլիկ Եկեղեցին և Տէպայի օրագրէն :

Երբ որ Վերմանիայի մէջ սկսուեցաւ Հռովմայ դէմ եղած հիմակուան հակառակութիւնը , Տէպայի օրագիրը՝ հաճութեամբ սրտի կը հրատարակէր աս յուզմունքին նպաստամտոյց լուրերը : Ոսնկիին հռչակաւոր նամակը թարգմանելու սուրբ հանդերձին դէմ , իր էջերուն մէջը տեղ ունեցան . և իր ընթերցողներուն կը ծանուցանէր ամէն նոր եկեղեցիներուն հաստատութիւնը : Բայց քանի մը ատենէ ի վեր այնպէս կը թուի որ Տէպայի օրագիրը՝ ալ աս բանիս վրայով առջի անկողմնասիրութիւնը չունի : Ընկիւյ ալ չծանուցաներ Հռովմայ դէմ եղած հակառակութեան առաջ երթալը Վերմանիայի մէջ , ու բոլորովին զանց ըրաւ իմացընելը՝ որ այսօրուան օրս գրեթէ հաւիւր տասը եկեղեցիներ կալուած են , որոնց մէկ բանինքնը բիւրաւոր հոգիներէ կը բաղկանան : Եւ ընդհակառակն՝ տարօրինակ փութով մը կը հաւաքէ ան ինչ որ աս նոր Եկեղեցիին դէմ է : Օրօրինակ Յունիսի 21 թուոյն մէջ՝ մասնաւոր և երկար յօդուածով մը կը պատմէ ներքին անմիաբանութիւնները , որ իր խօսքին նայելով երևան ելան կըսէ , Վերմանիայի բաժնուած Կաթոլիկներուն մէջ , նաեւ թէ մէկ նոր աղանդապետ մը ելեր է , Ս . Փրիպիլ անունով , և թէ Ս . Ոսնկիին որոշեր է որ եկեղեցական վիճակէն հրաժարի :

Թէպէտէ չափէն աւելի բանի մը տեղ չեմք գներ Տէպայի օրագրին իր կարծիքը փոխելը , սակայն կարժէ որ քիչ մը ուշադրութիւն ընենք աս բանիս : Ըմեն մարդ գիտէ աս օրագրին ունեցած վերաբերութիւնները և զգուշութիւնը . աւանակ որ առանց քննութեան երբեք բան մը չհրատարակեր : Երբոր Շիճ վիթնե-

րու և զողմնական օրագրերն՝ Հռովմայ դէմ եղած հակառակութիւնը՝ Վերմանիայի մէջ, անյաջող և առանց ապագայի դործ մը կը համարին, մէկը հոգ չընեն. ինչու որ ասիկայ իրենց արհեստն է, ու Շիլլի միտերու հետեւողները շատոնցմէ ՚ի վեր աս արտօնութիւնը ունին որ իրենց խաբէութիւններով մարդ չեն կրնար զարմացունել։ Բայց երբոր Տէպպի օրագիրը այսպիսի կողմնականութեան և անպատուութեան մէջ կիշնայ, քիչ մը դժուարին է հասկընալ թէ ի՞նչ է անոր պատճառը։

Երբեք Հռովմական Վաթիկանութեան մեծ եռանդ մը ունենալուն համար է. և սուրբ Նախանձաւորութեամբ մը լցուած է իր սիրտը պապականութեան համար։ Չեմք կարծեր որ ասանկ ըլլայ։ Ես օրագրին բանաբաղները, յիշաւի այնքան Հռովմական են, որչափ որ հարկաւոր է մնաս մը չհասցընելու համար ան իշխանութեանը՝ որուն գլխաւոր գործիքն են իրենք, բայց սըրտով՝ ինչպէս իրենք ալ չեն կրնար չէ ըսել, աւելի Վաթիկանի սկզբունքներուն յարեալ են, քան թէ Վրիգոր եօթներորդ պապին կամ նոյն ինքն Պափաէին սկզբունքներուն։

Երբեք կուզե՞ն որ միաթիւրութիւն մը տան եպիսկոպոսներուն, որոնց դէմ ստիպուած են շատ անգամ պատերազմելու։ Եւելի հաւանական կերեալ թէ ասիկայ ըլլայ պատճառը՝ որ այնքան ատելութիւն կըցուցնեն հիմա Վերմանիայի ազատ եկեղեցիին։ Այնչէ կընէ յիշեալ օրագիրը, որ իմացունէ մեր եպիսկոպոսներուն, թէ խիստ չուզելով է որ իրենց հրամաններուն դէմ կըբռնեն, և թէ բոլորովին պատրաստ է հաստատ պահելու իրենց իշխանութիւնը, միայն թէ կամենան անոնք հաւատարիմ բարեկամութիւն մը ունենալ տէրութեանը հետ։ Եւելի զատ՝ կըփափաքի օրագիրը ծաղր ընելով վշատութիւն տալ անոնց, որ գուցէ պիտի ջանային Վաղդիայի մէջ ալ մտցունել՝ Հռովմայի դէմ եղած հակառակութիւնը։ Եւ ասիկայ բաւական է Տէպպի օրագրին ընդդիմութիւնը հասկնալու համար։

Իսկ իր հաւաքած լուրերուն արժողութեանը վրայով ալ՝ յուսամք որ կընենք մեզի, թէ որ իր կարծեացը չեմք համաձայնիր։ Կարելի է որ Ս. Սօնկի և Ս. Ջերսի բոլորովին միաբան ըլլան. և որ՝ մէկ երրորդ բարեկարգող մը ելած ըլլայ Պլերինի մէջ՝ Ս. Փրիպիլ անունով, որ մէկ Վերմանական Վաթիկանի նոր Լակեղեցի մը հաստատէ, Բրուքհայն անուանելով զանոնք, ինչու որ Բրուքհայն (բողոք) կընեն, մօտերս Լիփսիայի մէջ տրուած հաւատոյ դաւանութեանը դէմ՝ աս ալ կարելի բան մըն է*, թէպէտ աս ամէն հակառակութիւնները այնչափ ծանր բաներ չեն

որչափ որ Տէպպի օրագրին ձեռք կուտար անանկ ըլլալ ցուցնելու։ Սակայն նշանակելու հարկաւոր եղածը աս է որ՝ աս եկեղեցիները միաբան ձայնով և անհաշտելի սրտով կըհերքեն՝ Պապին և իր եպիսկոպոսներուն իշխանութիւնը։ Եւ նշանակելու արժանի մէկ յատկութիւն մը, որ յայտնաբարբառ կըքարոզէ թէ Վերմանական Վաթիկանները ընդաբոյս ներհակութիւն մը ունին՝ Սուրբ Բիթոն բռնաւորական և զառամեալ իշխանութեանը։ Եւ նշուշտ Հռովմ ալ պիտի չկրնայ ձեռք բերել աս բաժնուողները. կարելի է թէ շատ կամ քիչ միաբանութիւն ունենան անոնք իրենց մէջը, և կարելի է որ աւելի կամ պակաս հպատակութիւն ունենան քրիստոնէական հաւատոյ հիմնական վարդապետութեանը, բայց ամենէին կարելի չէ որ նորէն անոնք Հռովմական Վաթիկան ըլլան։

Ուրեմն թող ըսուի թէ անոնք կատարեալ համաձայնութիւն չունին իրենց մէջը. անշուշտ ասանկ պիտի ըլլայ. քանզի ասիկայ հարկաւ կըհետեւի կրօնական ազատութիւնէն։ Սակայն անոնք որոք դարուն Բարեկարգութիւնը, իր սկսած օրէն աս սոյն տեսարանը ներկայացուց աշխարհի, և ահա իրեք դար է որ ասիկայ հաստատ կեցեր է. և այսօրուան օրս՝ աւելի զօրաւոր է ան՝ ուրիշ ժամանակներուն հետ բաղդատելով. զօրաւոր է ան և Հռովմականներէն աւելի մեծամեծ բաներ ըրաւ սկերուն ազատութեանը՝ և հեթանոսներուն դարձին համար։ Թէպէտ Գապականութիւնը ասանկ բաժնուած չէ, բայց ինչ օգուտ որ միայն բռնադատութեան և կեղծաւորութեան միութիւն մը ունի ան։ Թէ որ քիչ մը աւելի անկեղծութիւն ունենայ, և՛ մեծ և՛ անհաշտելի հերձուածներ պիտի ծագի իր մէջը, քան որչափ որ թէ Լուսերի և թէ Սօնկիին ձեռքը եղան։ Եւելի ծոթութեամբ կըսեմ՝, արդեօք կըկարծե՞ն մարդիկ թէ Տէպպի օրագրին Վապականութիւնը՝ նմանապէս և քաղաքագէտ անձինքներունը՝ որոնց թարգմանն է ան, կընմանի Վոնալտ կարդինալին և իր կուսակիցներուն Վապականութեանը։ Ես երկու տեսակ Վապականութիւնները միեւնոյն են միայն անունով և ձեւերով. ասոնք մէկտեղ կը բալեն կերթան՝ բայց աս պայմանով որ մէկմէկու չհասկըցունեն իրենց ինչ ըլլալը. ու երբ որ ասոնց մէկը իր ճշմարիտ կարծիքը զօրցնելու ըլլայ, թէպէտ և շատ զգուշութեամբ ընէ աս բանը, ան միջապէս վէճը և կռիւն կըսկսի։ Պարծենցե՞ք ուրեմն ձեր միութեանը վրայ։

Տէպպի օրագիրը կըծանուցանէ, ինչպէս որ ըսինք, թէ Ս. Սօնկին որոշեր է բոլորովին թուղու եկեղեցական վիճակը, և ինչո՞ւ համար արդեօք. ծաղրական պատճառ մը կուտայ ասոր՝ (Եւ կըզուրկի լրագիրէն առնելով որուն դատաքննիչները Վապիայի Շիլլի միտերն են) ըսելով թէ՝ քանզի Ս. Սօնկին կարգը վերադարձուց է։ Սիւն լսած չունին թէ մէկ մարդ մը կրնայ՝ ամուսնութե

* Սիկայ ան ժողովին դաւանութիւնն է, որուն դէմ Ջերսի գրեց իր շքարեղական նամակը՝ Երեւեան Բրուքիոյ եկեղեցիներուն։

վիճակին մէջ ըլլալ, և միանգամայն քահանայութեան սրբազան պաշտօնը վարել : Առաքելայնութուն շատը ամուսնացած էին . միթէ ասոր համար Յիսուս Քրիստոսի պաշտօնեաները չէին անոնք : Այսինի եկեղեցւոյ վարդապետներուն մեծ մասը ամուսնացած էին , հրաժարեցան արդեօք եկեղեցական վիճակէն : Առտեր և Այլ վին ամուսնացան . և ասոր համար դարբեցան արդեօք վարդապետ և հոգևոր հովիւ ըլլալէն : Ս՝ . Չէրսքին ամուսնացաւ . ուրիմն Ս՝ . Սօնկին ալ շատ աղէկ կրնէ թէ որ ամուսնանալու ըլլայ . քանզի ան աւտենը գործքով կատարած կըլլայ ան աղատութիւններուն մէկը՝ որ իր նոր դաւանութիւնը տուած է իրեն , և ետքն ալ առաջի պէս , կրնայ իր հոգևոր հովիւութեան պաշտօնին մէջ մնալ Պրէզլաւի հասարակութեանը գլուխ ըլլալով : Բահաններուն ամուսնի վիճակը՝ Հռովմէական Հասարակութեան մէջ մասն է մետասաներորդ դարուն հրեշտարուած , և ոչ ուրիշ բան : Գրիգոր Լ (որ առաջ Հիլտէպրանտ կրիզուէր) աս մասը Գնոստիկեաններուն և հիթանոսներուն մոլորութիւններէն առաւ , որոնք կըսորվեցուն էին թէ նիւթն է սկիզբն ամէն չարութեան , և աս բանը բռնութեամբ հաստատեց ան և առաջ տարաւ , վասն զի աս բանը խիստ շահաւոր էր Սուրբ Լիթուին : Ի՞նչ է արդեօք քահանաներուն անամուսնութիւնը՝ բանական մտօք և աւետարանական վարդապետութեամբ քննելով զանիկայ , եթէ ոչ՝ Հռովմայի հարած մէկ միջոցը , մարդկային աղետալի գիւտ մը , անտանելի լուծ մը անոնց՝ որ եկեղեցւոյ են անոր , և շատ անգամ սոսկալի գայթակղութիւններու աղբիւր մը : Տէպայի օրագիրն ալ մեզի պէս հմուտ է աս բանիս , և իր խիստ հանճարեղ վերատեսուէնքն ալ մեր ըսածը կը հաստատեն : Բայց ի՞նչ պիտի ընէ . քաղաքականութիւնը տրամաբանութենէն առաջ կանցնի , նաև բարոյականէն ալ . և դիտեցած եղիւ որ եթէ վաղը գաղղիացի Հռովմէական քահանայ մը ելլէ ամուսնանալ ուղէ ըստ օրինաց , աս օրագիրը՝ անշուշտ պիտի պաշտպանէ ան եկեղեցական օրէնքը՝ որ աս ամուսնութեանը արգելք կըլլայ :

Ս՝ երջապէս՝ Տէպայի օրագիրը իր ընթերցողներուն կրօնաւարանէ որ միտ դնեն , թէ Հռոմոս գետին վրայի երեք գլխաւոր քաղաքները՝ Գոլոնիս՝ Սայնց և Գօպլէնց , մինչև հիմա մասնակից եղած չեն Գերմանիայի կրօնական յուզմունքին : Երգարեւ կըցաւինք որ կը պարտաւորինք աս խնդութիւնը քիչ մը պակսեցունելու . քանզի թէ որ ստոյգ են մեր առած աղեկեկութիւնները՝ Գօլոնիայի մէջ Հռովմայի հակառակ եկեղեցի մը հաստատուեր է , որ միշտ շատնալու վրայ է : Իսկ Սայնցի մէջ՝ ամէն մարդ գիտէ որ աս քաղքին Երբեպիսկոպոսը թուղթ մը հրատարակեց , որուն մէջ կը հերքէ չնդունիլ կոապաշտական հանդէսները թորեվէր քաղքին . և գրեթէ ինքը Հռովմայէն բաժնուեցաւ , որ իր թեմի ժողովոյն

կէսը չհեռանան իրմէ : Յիշեալ Երբեպիսկոպոսին առաջարկեցին նաև , որ Գերմանիայի մէջ եղող Հռովմայ գէմ կեցողներուն գլուխ ըլլայ . անիկայ մինչև ցայսօր չընդունեց աս բանը . բայց թէ որ յուզմունքը ալ աւելի տարածուի , ինչպէս որ կը յուսացուի , ու հաստատ արմատանալու ըլլայ նէ , Սայնցի Երբեպիսկոպոսը յամառեալ պիտի մնայ արդեօք իր չընդունելուն վրայ : Հարցուր ճիշդութեանը թէ գո՞հ են մի աս Եռաջնորդէն , և չե՞ն վախնար թէ դուցէ մէկ օր մը բաժնուի Հռովմէական եկեղեցիէն : Հիմա կը մնայ միայն Գօպլէնց քաղաքը : Երգ՝ աս ան քաղաքն է որ մեծ նախանձաւորութիւն մը ցուցց սուրբ հանգերձին ուխտագնացութեանը . զարմանալի բան է մի , թէ որ անիկայ չմիաբանիր ան հակառակութեանը՝ որուն ինքը պատճառ եղաւ :

Յիրաւի մէկ բան մը կայ՝ որուն համար Սուրբ Լիթուր և իր ջատագովները , որոնց մէջն է նաև Տէպայի օրագիրը , (որ պիտի զարմանայ անշուշտ այսպիսի ընկեր ունենալուն) շատ աղէկ կրնեն որ համոզուին . այսինքն՝ թէ Հռովմէական Վաթիկան կործանմանը համար ուրիշ բան չկայ հիմա հարցունելու , այլ միայն անոր երբ կատարուի լուսաւորեալ մարդիկը միայն քաղաքականութեան վերաբերեալ պատճառներու համար կը պաշտպանեն զանիկայ , և իրենց շահուն համար միայն՝ անոր արարողութիւնները կը պահեն , քանզի ալ չեն հաւատար ան բաներուն Հռովմայ Լիթուր գուցէ ժամանակ մըն ալ հաստատ մնայ . չեմք մարդաբէանար իր կործանման օրը որոշելու , բայց վերջապէս կըսեմք , անհրաժեշտ է անոր կործանում մը , ամէն ինչացի մարդիկ աղէկ համոզուած են աս բանիս համար :

Սըմեոն անուն Պարիզու օրագրէն , տպեալ 16 Յուլիսի . 1845 :

Ենթադրութիւն մը ըրած չեղանք մենք՝ երբ որ ըսինք թէ Դաւանաւոր Կաթոլիկներուն վերաբերեալ գործոցը վրայով սկսած է իր լեզուն փոխել . քանզի ալ հիմա յայտնապէս կրնէ աս բանը . և Պաշլաւի Եկեղեցւոյ մէկ քանի անգամներուն դանդաղանացը գէմ խիստ արհամարհանօք վարուելով՝ այսպէս պատասխան կուտայ անոնց : “Չեր Եկեղեցին՝ կըսէ , ամէն տեսակ բաներու ընդունարան է , մեծ դուռ մը բացած է , ուղղող ներս կըմտնէ . մենք չեմք հասկընար թէ ինչպէս Եկեղեցի կըլլայ ան՝ որ հաւատոյ մասունք չունի . բայց ձեր ձեռքն է , զանոնք ունենալը կամ չունենալը . միայն թէ ասանկ է նէ բացայայտ ըսէք որ դուք անհաւատներ էք” :

Երգ՝ ով Տէպայի օրագրին հեղինակները , ինչո՞ւ համար չէք ըներ դուք ինչ որ կը խառնէք ուրիշին այնքան մարդասիրաբար : Ի՞նչ բանի կը հաւատաք դուք , ո՞ր են ձեր ձեր հաւատոյ մա-

սունքները, չորս օր ամեն օր կը հրատարակէք աղէկ կաթոլիկները ըլլալնիդ : Կերմանական կաթոլիկները՝ թէ որ ձեզմէ հաստատ գաւառութիւն ալ չունենային, բայց ձեզմէ աւելի քաջասրտութիւն ունին անոնք իրենց հաւատացածը ուրանալու, և ճիշդ ասոր համար է որ դուք իրենց հաւատարմութեան խոտորածէն կը հարցունէք անոնց, որ ատեն դուք անշուշտ մեծ շիտիմութեան մէջ պիտի իյնայիք ձեր հաւատարմութեան մեզի ցուցնելու :

Եւնոնք ձեզի յաջող աստուածաբաններ չեն երևնար, կարելի է որ անանկ չեն, բայց պապը հերքելովն իմ հաւատոյ բաներուն մէջ մարդկային հեղինակութիւնը հերքելովն՝ անոնք արդէն առաջին քայլը ըրին աստուածաբանական գիտութեան մէջ, և թէ որ ետքը ամենքն ալ մի և նոյն կերպով չհասկնան ամէն մէկ վարդապետութիւնը, գոնէ ամենքն ալ հիմախոյն են անկախ են հոգովայէն, և ամենքն ալ գոնէ անկեղծութիւն մը ունին իրենց դաւանութիւնը յայտնելու, ըստ որում սրտանց զանիկայ ընդունեն : Են :

Եւստրայի Ռեբորտ օրագիրը տպեալ 9 Օգոստոսի հետեւեալ նամակը կը պարունակէ :

ՏՐԻՆԻԴԱԴ, 20 Յուլի :

“Ոսկի Բարեկարգողը՝ Բէռնիսպէրկ նահագին մէջ Կերմանական կաթոլիկ եկեղեցիները կարգադրելէն ետեւ, անցաւ գնաց Տանցկա ուրտեղ նոր Եկեղեցւոյ գործակալները ամէն պատրաստութիւնը ըրած էին մեծ հանգստով ընդունելու զանիկայ : Բնութեան 9ին քաղքին բնակիչները բաշխութեամբ ծովեղբայր իջան, և Ոսկիին շոգենակէն ցամաքը ելլելուն՝ դիմաւորեցին զանիկայ : Կունք մը նուագողներ ալ կային հոն, և ան ընդունելութիւնը յարմար եղանակներով կընուագէին : Երկու օրէն ետքը Ս. Ոսկիի Բնութեան ծայրի պաշտօն կատարեց և հաղորդութիւն ըրաւ Հոգւոյն Սրբոյ նուիրուած եկեղեցւոյն մէջ, ուր ներկայ էին քաղաքին մեծամեծները և անթիւ ժողովուրդ : 13ին՝ մէկ բաց տեղ մը քարոզ տուաւ Եօթը հաղարէն աւելի անձանց, ուր խորհուրդին սեղանը ծաղիկներով զարդարուած էր : Ոսկիին կատարած եկեղեցական պաշտօնը նշանաւոր է շատ պարզ ըլլալուն համար : Բարեկարգողը աղէկ աշխատեցաւ Տանցկայի Եկեղեցիին կարգադրութեանը մէջ : Իր համախոհներուն հետ ժողով մը ըրաւ, և առաջարկեց անոնց մկրտութեան, ամուսնութեան և քահանայից թողալիս վերաբերեալ խնդիրներ, որոնց ամենուն վրայ ալ որոշմունքներ եղան, բայց ան պայմանով որ կախ թողուն զանոնք՝ մինչև որ կառավարութիւնը յայտնի հաստատութիւն տայ անոնց եկեղեցիին : Բոլոր որոշմունքները ժողովին մեծ մասին հաւանութեամբ եղան, աշխարհականները և եկեղեցականները հաւասար ար-

տօնութիւն ունեցան իրենց գաղափարները յայտնելու կրօնական նիւթերու վրայօք : Տանցկայի մէջ ձգեցին ան արարողութիւնները՝ որ Զերայի Բարեկարգողը պահէր եր. որ ան Բնութեան խորի մէկ կողմն ալ ջանացեր է հերձուածողութիւն մը ձգել եկեղեցիին մէջ : Ոսկիի իր մտերիմ բարեկամներուն հետ երկար խորհուրդներ ընելէն ետեւ՝ որոշեց որ Եւստրայի և խորհուրդ մը ընէ իր բարեկարգող եղբորը հետ : Իր մեկնելէն առաջ մէկ մեծ խնջոյք մը ըրին իրեն, ուրտեղ 250 էն աւելի պապականութենէ դարձած իրեն հետեղ անձինք կային : Ոսկիի աս ժողովին մէջ իմացուց որ բոլոր իր ջանքովը պիտի աշխատի թէ իրեն և թէ Զերայիին ձեռքը կարգադրուած բոլոր ընկերութիւնները միաւորելու մէկ Եկեղեցի մը կազմելու : Սրբոնիայի կառավարութիւնը՝ որ ամէն ատեն կը ցուցնէ թէ նախանձաւոր պաշտպան մըն է Բնութեան հանդէպ եկեղեցիին, համարելով թէ ինքը պարտաւոր է աս նոր վարդապետութեան տարածումը խափանելու, և ամէն կերպով Եւստրայի եկեղեցիին կարգադրութիւնը հաստատ պահելու, յայտարարութիւն մը հանեց թէ ան իր պարտաւորութիւնը գործի պիտի դնէ :

Յուլիս 25ի Եւստրայի օրագիրն մէջ կը կարդացուի Պէռնի Կերմանական կաթոլիկ եկեղեցիին հաւատոյ Կառավարութիւնը, որ աս հետեւեալն է :

(Նիկիական Հանգանակը ամբողջ ընդունելէն ետեւ ասանկ կը շարունակեն.)

1. “Կը հաւատաւք որ Սուրբ Գիրքն է Բնութեան հաւատոյ ճշմարիտ հիմը, և չե՞ք ընդունիր ուրիշ աւանդութիւնները բացի Սուրբ Գրոց համաձայն եղածներէն :
2. “Կը հաւատաւք որ Բնութեան վրայ եղած հաւատքն է մեր արդարութեան հիմը, և գործերը միայն հաւատոյ պտուղները կը համարիմք :
3. “Սուրբ Սուրբ մկրտութիւնը և Սուրբ Հաղորդութիւնը ճշմարիտ խորհուրդներ կընդունիմք. այսու ամենայնիւ Հոգւոյն եկեղեցիին ուրիշ խորհուրդներն ալ կը պահեմք, աւանդութեամբ մնացած կրօնական ծէսեր համարելով զանոնք :
4. “Թէպէտեւ կը հերքելք Գալաթիական թեան վարդապետութիւնը, այսինքն՝ չե՞ք հաւատար թէ հացը ու գինին Բնութեան մարմնի և արեան գոյութեանը կը փոխուին, բայց կընտոտովանիմք թէ անոնցմով մարդիկ կը հաղորդուին Փրկչին իսկական և հոգեւոր ներկայութեանը :
5. “Հացով ու գինով եղած Հաղորդութիւնը կը պատուենք, բայց կընդունիմք թէ միայն հացով ալ կը ըլլայ Հաղորդութիւնը :
6. “Սուրբ Կատարադք ընելու սովորութիւնը կը պահեմք՝ ի յիշատակ Յիսուսի Բնութեան արիւնով պատարագին, միայն թէ մեր ընկի լեզուովը կը կատարենք զանիկայ :

7. «Այնպիսի խոստովանութիւնը կը հերքուի, բայց կը պատուենք մէկու մը ազատաբար և յօժար կամք իր մեղքերը հոգեւոր հովիւին խոստովանելը :

8. «Շեմք ընդունիր ան վարդապետութիւնը՝ թէ քահանան մեղաց թողութիւն կրնայ տալ, և կը հերքենք մասնաւոր ապաշխարանքներ դնելը, բայց կը պատուենք ան ապաշխարանաց գործերը որ ապաշխարող անձը ճշմարիտ զղջման ոգով կուղէ կատարել իր հոգեւոր հովիւին համաձայնութեամբը :

9. «Արհեստագործ քահանայից առանց ամուսնութեան մնալու պարտաւորութիւնը. նմանապէս վանական ուխտերը՝ որոնցմով կրկապուին քահանաները առանց ամուսնութեան մնալու, բայց կը պատուենք կամուրապէս չամուսնանալը, երբոր քրիստոնեան կը համարի թէ անանկ ընելով՝ կարող կը լայ աւելի երկիւղածութեամբ կատարելու իր պարտաւորութիւնները : Արհեստագործ նաեւ թէ ամուսնութիւնը վաւերական ըլլալու համար անշուշտ եկեղեցիին օրէնսութիւնը պէտք է քահանայի մը ձեռքը :

10. «Տարբեր դաւանութիւն ունեցող Վրիստոնեաներուն հետ ամուսնութիւնը կը ընդունինք :

11. «Արհեստագործ ներողութիւնները և ուխտագրեացութիւնները սակայն օգտակար բան կը սեպենք Սուրբերուն պատիւ տալը, և անոնց մասունքները անպատիւ չենք ընել. բայց Սուրբերը յօգնութիւն չենք կանչել, և փրկութիւնը միայն Աստուծոյ կը յուսամք, Յիսուս Վրիստոսի մեր մի միայն Սխնորհին ձեռքը :

12. «Արհեստագործ ան վարդապետութիւնը որ Հռովմէական Եկեղեցին կը սորվեցունէ քաւանին վրայով, բայց կը ընդունինք թէ մեռնելէն ուրքը հօգիտ մարդութիւն կայ :

3. «Արխոստովանինք թէ Վրիստոս է մի միայն յլուիլ իր Եկեղեցիին, և թէ երկրիս վրայ անոր յօխանորդը Հոգին Սուրբն է :

4. «Հետեւապէս՝ կը հերքենք Պապը և իր քահանայական Ղապը, ու չենք խոստովանիր թէ 'ստուած իր Եկեղեցիին կառավարութեանը հանր Տեսանելի Ղլուի կարգած է զՊապը' :

«Վրիստոնեանքէն Լեքսի» մէջ հետեւեալ խօսքերը կը կարգացունեն, ինչպէս վարդապետին Հռովմայ Եկեղեցիէն բաժնուելուն համար ըրած որոշմունքին վրայով :

«Ինչպէս վարդապետը ճիշտ ան մարդն է, որուն կը կարօտեն Վաթօյիկ բարեկարգողները հիմակուան վտանգաւոր ժամանակիս մէջ. քանզի ինքը երեւելի գիտուն մըն է քաջ վարդապետ աստուածաբանութեան, պերճաբան մատենագիր, բաղմամբ մանական փորձառու քահանայ և ճարտար՝ վիճարանութեան մէջ. ասոնց հետ ունի նաև անարատ վարք և բողոքովին աղատ է Ուղիօնալիսներու դաժաւարներէն : Պէտք լինէն և ի յիսիքէն եղած հրաւերները մեծամեծ

խոստմունքներով՝ (որոնք անշուշտ բան մը չեն երևար ան մարդուն աչքին որ յօժար կամքով ձգած է բողոք Սխնորհի մէջ Հռովմէական խիստ շահաւոր ժողովրդապետութիւնը) մերժեց թայնէն, բայց շատ բարեկամական կերպով : Անիկայ՝ առանց որոշակի հոգեւոր հովեութեան պաշտօն մը ընդունելու, իմացուց թէ ինքը որոշած է առ այժմ Պրէզլաւի մէջ մնալ, Սխնորհան նոր բարեկարգութեան օրոյցը համարելով, (որուն առաջին շարժողը անտարակոյս ինքն էր անցած տարիները) և գուցէ աս իր ունեցած խորհուրդը ինքայի խորհուրդ մըն է, որովհետեւ իր օրինակը չլուսացուի որ այնքան զօրաւոր աղղութիւն ընէ ուրիշ տեղ մը. քան որչափ իր բնիկ գաւառին մէջ, և իր առաջին եկեղեցական ընկերներուն աչքին առջևը, որոնց շատերուն համար կը կարծուի թէ անոր հետ համամիտ են Հռովմայ եկեղեցիին բարեկարգուելուն հարկաւորութեանը մասին :

«Երեւել տիւ Վրիստիանիզմ» անուն փարեղի բանասիրական օրագրէն, 9 Օգոստոսի :

Վերամանկան գրութիւնը — Լէւ 33

* * * 28-Յուլիս, 1845 :

Սիրելի՛ եղբայր և բարեկամ. ահա կը շարունակեմ ծանուցանել քեզի Վերամանկոյ հասարակութեան կարծիքը Հռովմայ դէմ եղած յուզմունքին վրայով՝ որ աս երկրիս մէջ օրըստօրէ շատնալու վրայ է : Սխնորհ իմ վերջին նամակէս 'ի վեր' նորահաստատ եկեղեցիին վերստին քանի մը փառաւոր յաղթանակներ ըրաւ. քանզի թայնէն վարդապետը, վաղեմի ուսուցիչը աստուածաբանութեան, անուանի մատենագիրը և պատկառելի ժողովրդապետ քահանան, աս եկեղեցւոյ անդամներուն կարգը մտաւ, ու իր փոխարինի նոր եկեղեցիները միանգամայն, հրաւիրանաց գիր գրեցին անոր շատ աղաչանքներ ընելով, որ երթայ իրենց հոգեւոր հովիւը ըլլայ. որ ատեն Պրէզլաւի քաղքին եկեղեցականները աղէկ գիտնալով թէ ասանկ մարդու մը իրենց ձեռքէն ելելը, ի՛նչ սոսկալի հարուած է պապականութեան, փուճ տեղը կաշխատին որ Հռովմէական եկեղեցւոյ մէջ մնայ ան, և չթողուն որ բաժնուի անկից :

Վանի մը ամսուան շրջանի մէջ՝ որ աւելի յաղթանակի կը նմանի քան թէ քարոզչութեան պաշտօնի մը, Ս. Վերապէր կը շարունակէ մեծածախնայ շքով եկեղեցիներ հաստատելու Հոննոս գետին եղբրքը եղած զանազան քաղաքներուն մէջ, ինչպէս որ ըրած էր յառաջագոյն Վապցնախ, Քրանքֆօրդ, Սօրմ, Ուլմ, Սթուգկարտ, Տաւմաթաթ և Հանաւ քաղքներուն մէջը, որ ատեն իր գործակից ընկերները աս նոյն պաշտօնը գլուխ կը տանէին բովանդակ Հիւսիսային Վերամանկոյ մէջ :

Բայց ես ահա նորէն գործերը կը պատմեմ քեզի , հակառակ իմ խօսքիս՝ որով խոստացայ գրել հասարակութեան կարծիքին վրայ , և Բորգէս-դանդներուն ունեցած կարծիքին վրայ , առ գործերուն համար : Բորգէսը անոր համար է , որ աւելի պատմել կուզեմ , քան թէ քննել . կարելի է որ ասանկ ըլլայ : Բայց աս տեղս յիշուի կը պարտաւորիմ վիճաբանիլ ճիշդ այնպիսի մարդոց դէմ , որոնց հետ բողոքողին համաձայն եմ քրիստոնէական ճշմարտութեան խիստ էական բաներուն վրայով :

Երբ որ Բորգէսդանդ ժողովրդոց մեծադոյն մասը խիստ շատ բարեսիրութիւն կը ցուցնէ աս յուզմունքին (անանկ որ մեղադրելի ալ կրնայ համարուիլ իրենց ըրածը , որ անխոհեմաբար հանդէսներ , մեծաշուք պատիւներ և հացկերոյթներ ընելով հետամուտ կը լինէ քաղքէ քաղք աս յուզմունքը հանդէսներուն) . երբ որ քաղաքացի դատաւորները՝ որոնց մեծ մասը Հռովմէական են , կը փութան աստուածային պաշտօնը կատարելու տեղուանք տալ անոնց , նաեւ ստակով ալ կօղենն հարկաւոր եղած ծախքերը ընելու համար . երբ որ երկրիմէ ծամբաներուն վերակացուները՝ Ոսնկիին և Չէրսքիին ձրի թուղթեր կուտան իրենց բողոք ծամբարդութեանը համար , որ դիւրութիւն մը տան անոնց պաշտօնին . երբոր Վերմանիոյ քաղաքներուն մեծ մասը խնդակցութեան և քաջալերութեան նամակներ կը խրկեն ասոնց՝ իրենց բարեկարգութեան գործոյն համար . վերջապէս՝ երբ որ խիստ բազմաթիւ աւետարանական քրիստոնեաներ , (թէ եկեղեցական և թէ աշխարհական) կուրախանան աս յուզմունքին վրայ , կամ գոնէ բարեխաւան յօժարութեամբ կընային անոր , ի՞նչ մեծ զարմանք , (և որ տարօրինակ բան պիտի թուի Վաղդիոյ քրիստոնեաներուն) աս բանիս սաստիկ հակառակ եղողները՝ դիւաւորապէս ան եկեղեցականներէն և աստուածաբաններէն են , որ իրենց եկեղեցիներուն ուղղափառութեանը՝ խիստ շատ նախանձաւոր են :

Բորգէսը որովհետեւ ճշմարտութեան կամ մոլորութեան համար՝ թիւր չընար կանոն տալ , ինչու որ բազմութեան կարծիքը միշտ հաւանական է թէ սխալ ըլլայ , և որովհետեւ խիստ օրինաւոր երեւցած դատաւորները ասանկ մէկ վէճի մը մէջ՝ հաւատարիմ հովիւները և գիտուն աստուածաբանները պիտի ըլլան , արդեօք չէ՞ր վայելը մեզի որ փտահոլութեամբ ընդունէինք անոնց սուած վճիռը աս նոր բարեկարգութեանը դէմ , և վերջապէս երթայինք մենք ալ խառնուելիք իր հակառակորդներուն կարգը : Ոչ , անշուշտ ոչ . ես իմ վրայովս խօսելով չեմ կրնար աս բանս ընելու : Վանդի աս յուզմունքը սկսուած օրէն ի վեր մտադրութեամբ դանկալ դիտեցի , և անոր հեղինակներուն հրատարակած գրուածքները կարդալէս ետեւ , անոնց աստուածային պաշտօնին ներկայ ցոնուելէս , և անոնց մէկ քանի քարո-

ղիչներուն ըրած ջատագովութիւնը լսելէս և խօսակցելէս ետեւ՝ անոնց մէկ քանիներուն հետ , հարցմունքներ ընելով ճիշդ ան նիւթերուն վրայով որոնց համար խիստ շատ կը յանդիմանեն զանոնք , համոզուեցայ որ աս յուզմունքը՝ Ստուածային Վախախնամութեան մէկ մեծ տնօրէնութիւնն է , որն որ վերջապէս պիտի օգնէ իր թագաւորութեանը երկրի վրայ յառաջանալուն : Ինչպէս որ մինչև հիմայ անդադար խոստովանեցայ ան ամէն պակասութիւնները որ Հռովմէական խաւարէն և գերութեան նոր աղատուողներուն շատերուն վրայ տեսայ , անանկ ալ հիմա զանց չեմ ընել խոստովանելու ինչ որ ճշմարտութիւնը և արդարութիւնը կը պահանջեն : Բայց այսու ամենայնիւ ես հաստատուն կեցայ իմ համոզուելուս վրայ , աղէկ մը քննելէս ետեւ ան յանդիմանութիւնները որ ըրին անոնց , և որն որ պիտի նշանակեմ աս տեղս : Յիշուի իմ հանգրստութեանս համար ալ ստիպուեցայ քննել և իմանալ ան արտաքին կարգի տհաճութիւնը՝ որով քանի մը մարդիկ՝ (որ և ուրիշ կողմանէ այնքան պատկառելի են) կը խորհին ան դիպուածներուն վրայով , որոնք մենք աչքովն իս կը տեսնեմք . և իսկոյն ես զիս համոզեցի ասանկ մտածելով , որ եթէ ասոնց ըրած յանդիմանութիւններուն մէկ քանին շատ իրաւացի է , կան ուրիշ աւելի շատերը՝ որոնք փորձառութիւն չունեցող մտքերէ յառաջ եկած են , կամ թէ ճիշդ նախապաշարմունքներէն : Հատ կը ցաւ իմ ես աս խօսքերը գրելուս , ինչու որ անանկ յարգի եղբայրներու կը վերաբերին անոնք , որոնց շատերուն առջև փոքր տղայ մը կը համարիմ՝ զիս , որ կարօտ է ամէն բան անոնցմէ սորվելու . բայց աս տեղս չեմ կրնար աս բանս ընելու , ճշմարտութիւնը ամենէն առաջ հարկաւոր է . ու քու դատողութեանդ կը յանձնեմ որ քննես թէ արդեօք ճշմարտութիւնն է որ ինծի ըսել կուտայ աս խօսքերը , թէ ես սխալմունքի մէջ եմ : Յիշուի իրաւունք կունենայիր դուն անհատաւորիմ սեպելու իմ տուած տեղեկութիւններս՝ աս մեր դարուն կրօնական մեծ յուզմունքին վրայով , թէ որ զանց ընէի և չգրէի քեզի անանկ մարդոց կարծիքները , որոնք պէտք էր աղէկ դատողութիւն ընէին աս նիւթիս մէջը :

Սոնք մեղադրեցին զգերմանական Վաթիկանները , ըսելով թէ՝ անոնք աղտոտ և անձիշխան ըլլալու յօժարութիւն մը ունին և մինչև անգամ մէկը կուրօրէն և կիրքով համարձակեցաւ աս խօսքը տպելու Վերմանիոյ առջև , թէ Վերմանացի Վաթիկանները ուրիշ բան չեն , բայց միայն՝ «ամէն տեսակ ապստամբներու գունդ մը» : Սոր պատասխան տուաւ երեւելի իրաւագէտ մը ասանկ ըսելով . «Ստուգէ՛ք ըսածդ , կամ զըպարտութեան կնիքը թող քու ճակատդ զարնուի» : Բայց չըրցաւ ստուգել , քանզի չէր կրնար աս բանն ընելու :

Վերմանական Վաթիկանները մեղադրուեցան ,

Թէ անոնց առէնքն ալ սրտանց ձայն մը հանեցին իրզմտանքի ազատութեան համար, քահանայական բռնութեան անտանելի կապերը խզելով. և ան ձայնը՝ Պարլիկ ծովի և Հռենոս գետի եզերքէն, մինչև Կոստանդիայի լճին եզերքը թնտացուց : Սեղադրուեցան անոնք ինք իրենցմէ ձեռք բերած ազատ եկեղեցական սահմանադրութեանը համար : Ո՛վ կը հաւատարար գրեթէ, թէ Լուտերի հայրենիքին մէջ ևս քանի մը խորհրդականներ ամբաստանութիւն պիտի ընեն անոնց վրայով, թէ ապագային են իրենց օրինաւոր եկեղեցական իշխանութեանը, քի՛ Պապին :

Գերմանացի Կաթոլիքները մեղադրուեցան իրենց կրօնական տգիտութեանը համար ըսուելով, թէ անոնք հաւատոյ վերաբերեալ բաներուն հաստատեղեկութիւն չունին, թէ իրենց հաւատոյ դաւանութիւնը զուրկ է ան մեծ և հիմնական ճշմարտութիւններէն՝ որոնք կեդրոնն են Լուտերանին, վեշտասաներորդ գարուն Լարեկարգութեանը և ամէն մէկ քրիստոնեայ հոգիին կենացը : Եւ մեղադրանքը իրաւացի է, գոնէ գերմանացի Կաթոլիքներուն մեծ մասին համար՝ որոնք առիթ ունեցան իրենց դաւանութիւնը յայտնելու : Բայց ասկից ի՞նչ պիտի հետեցունենք հիմնական յուշմունքին համար, նպաստամտոյց թէ հակառակ բաներ. թէ որ պապականութիւնը ուրիշ աւելի աղէկ բան մը տուած չէ անոնց՝ հաւատոյ վերաբերեալ բաներուն տգիտութենէն զատ, իր Լատինական պատարագներուն միջոցով, իր մատուցներով, իր ուստապնացութիւններով ձորեղէն հանդերձին, իր անհաւատի հրաքննութիւն, ասիկայ պատճառ մը կուտայ անոնց իր ծոցը մնալու : Եւ ալ հիմայ ի՞նչպէս կրնան խոստովանիլ ան գիտութիւնը որ իրենք չունին, և ան հաւատքը որ իրենցմէ կրպակսի :

Սերջապէս՝ Գերմանացի Կաթոլիքները մեղադրուեցան թէ Ոստիոնական ինքն անհաւատ : Բայց աս բանը անկեղծութեամբ կը խոստովանիմք, ինչու որ ես աս խօսքերը պաշտպանութիւն ընելու մտքով չեմ գրել, այլ ճշմարտութիւնը կը խնայեմ, ուստի իրաւացի է աս ամբաստանութիւնը. քանզի կան անանկները, մանաւանդ գլխաւորներուն մէջ : Լիւթերայի ժողովը կը ճանաչէ Լուտերական հանգանակին ճիշդ ան նոյն տեղերը, ուր որ մարդկային միտքը Լուտերի յայտնութիւնները չկրնալով աղէկ հասկնալ՝ պէտք էր որ խոնարհի հաւատքին առջև :

Վստիւսպէս ըսել պէտք է նաև, թէ աս նոր բաւեկարգութեան առէնքն մէջը քիչ կը դանուի ան աւետարանական հոգին, որ կրկնի իր գործը խոնարհութեամբ և ապաշխարութեամբ, և կը շարունակէ գանկայ սահաւաթիւ մարդոց սրտին մէջը, տնձր և աշխարհը ուրանալ տալով և սիրտով ու կեանքով նմանցունելով զանոնք Լոտերի որ սիրով համբերեց երկրի վրայ, « մեղաւորներուն իրեն գէմ զուրգած խօսքերուն » : Ընդ-

հանրապէս խօսելով՝ աս գործը մեղքը զգալէն չսկսեց. վստիւսպէս գետ չկրցաւ ձեռք բերել, մարդկային հոգեւոյն խիստ հարկաւոր եղածը : Լուտերայ իր ընթացքին մէջ երկրաւոր և աշխարհային բան մը ունի, որ հաճելի է հասարակութեանը. կը գովուի անկից, և հպարտութեան ոգիով կը փառաւորուի :

Եւ խօսքերէն ետքը՝ որ գուցէ շատ խիստ երևանան, կուզեմ նաև համառօտիւ բացատրել ան պատճառները, որոնք աս ըսածներու հակառակ կը յորդորեն զիս օրինել զԼուտերայի ան մեծամեծ անցքերուն համար, որոնց մէջ ակնատես եմք :

Եւ նախ՝ միթէ բարոյական յառաջագիմութիւն մը չէ՞ որ բոլոր աս քահանաները և բոլոր աս Հռոմէական բաղմութիւնը կրնեն, դուրս ելելով իրենց խաբեբայ վիճակէն՝ ուր որ կը գրտնուէին մինչև հիմա, և ազատօրէն ըսելով ինչ որ կը հաւատան կամ չեն հաւատար : Ասկից պիտի սկսուի արդեօք կրօնական յառաջագիմութիւնը, թէ որ ճշմարտութեան և անկեղծութեան չսկսի նէ : Սիկէ աւելի՞ կը սիրեն ան բաղմութիւն քահանաներուն ըրածը, որոնք կը բաւկի կիրակի կերթան կրսեն իրենց պատարագ՝ օրուն չեն հաւատար, և իրենց խղճմտանքը այնքան սոսկալի կեղծաւորութիւններով կը բռնաւորեն : Եւ աս բանիս համար է որ Ոստիոն և իր բարեկամները սրտմտեցան, որ աս կեղծաւորութիւնը յայտնելու ժամանակնին, ճշմարիտ պերճախօսութիւն մը ունեցան, և բովանդակ Գերմանիա համաձայնեցաւ անոնց : Վարձեալ՝ Հռոմէայէն բաժնուիլ նոր եկեղեցի մը հաստատելու համար, ապացոյց մը չէ՞ մի հաւատքի բոլորովին անհոգ չըլլալուն կամ գոնէ իրենց կրօնական կարօսութիւնը զգալուն :

Երկրորդ՝ պէտք է մոռնալ որ Ոստիոնական ըսելով մեղադրելին, որ իրաւացի է ըսի, աս նոր բարեկարգութեանը գլխաւորներուն միայն մէկ քանինն ունի կը վերաբերի : Ձերսքի, Լիւթ, Փրիսլի և թայնէր ամենէն Ոստիոնական չեն : Լոտեր առաջինը գերմանական Կաթոլիք եկեղեցիներուն գիր մը խրկեց, որուն մէջ կը խոստովանի զՀիսուս Քրիստոս իր Լուտերայի և Փրիսլի, և սաստիկ կը բողոքէ անհաւատութեան դէմ ուր տեղ որ գտնուի : Իսկ ժողովուրդը որ աս յուշմունքին հետեցաւ կրօնական զանազան պիտու յից համար, որն որ պապականութիւնը չէր կրնար հոգալ, ի՞նչ գիտէ թէ Ոստիոնական ըլլալը ինչ է : Սինչև հիմա Հռոմէայէն բաժնուածներուն թիւը յիսուն հազարի հասաւ, ո՞վ գիտէ թէ աս թուոյն մէջ որչափ զգուշաւոր խղճմտանքներ կան որ Տէրը պիտի տանի զանոնք ճշմարտութեան աղբիւրը :

Եւ Լուտերայի ճշմարտութիւնը ժողովրդոց վրայ չծագած, պէտք է որ Հռոմէայ խաւարամած իշխանութիւնը՝ որ անոր ճառագայթներուն արգելք կը լայ, խորտակուի և աւերակ

դաւնայ . պէտք է որ հոգինքը կարենան ընդարձակ օդ մը շնչել լուսոյ մէջ : . . . Արդ՝ աս հզօր յուզմունքը որն որ հիմայ մեր աչքովը կը տեսնեմք , Աւետերի Նարեկարգութեան ատենէն ՚ի վեր պապականութեանը առած ամենէն սաստիկ հարուածն է . և ասոր համար՝ անոնք որ առանց կողմնակախութիւն ունենալու , միայն Յիսուս Քրիստոսի թագաւորութեանը յաջողութեանը կը փափագին , ու աս թագաւորութեանը գալուստն առօրէք կընեն , պարտին ուրախանալ :

Այլ ինչպէս՝ ինչ գիտաւորութիւն որ ունենան աս նոր եկեղեցիներուն առաջնորդ աստուածաբաններէն ոմանք , որչափ որ անկատարութիւն

ունենայ Ախիսիայի հաւատոյ դաւանութիւնը , որն որ պարզապէս անոնց շատերը բնդունած են , աս եկեղեցիները այսուհետեւ չունին և չեն կրնար ունենալ ուրիշ հիմն և ոչ ուրիշ հեղինակութիւն , բայց միայն Աստուածաշունչ Վերբքը . Աստուծոյ Սուրբ Խօսքը : Եւ ճիշտի բարեքներու պատճառ պիտի ըլլայ արդեօք աս Սուրբ Վերբքը : Հռովմայ եկեղեցիին գլխաւոր մեղքը աս է որ՝ ժողովուրդէն պահեց աս Աստուածային Խօսքին գանձը . ուրեմն թող վերստին “ անկաջ իր ազատ ընթացքը ունենայ և փառաւորուի ” . և մնացածը անով պիտի կատարէ Աստուած : “ Ար խօսքը իրկեց ու բժշկեց անոնք ” : Առդ . Ժ՛է , 20 :

Նամակ աւ Աերատեսուչն Ա՛նփերանս անուն Ռարիզու օրագրին :

Պեռլն , 31 Յուլիս 1845 :

Պարոն . Քու օրագրիդ քանի մը յօդուածներուն մէջ մեծ հաճութեամբ կարդացի ան բարեկարգութեանը վրայով՝ որ հիմա իմ հայրենեացս Հռովմէական Եկեղեցւոյն մէջ կը լլայ , յայտնապէս Աստուծոյ յաջողութիւնը : Արդ՝ աս կրօնական զիպուածիս վրայ Վաղդիական լրագիրներուն ծուռ տեղեկութեանցը պատասխանելու , և միանգամայն ժամանակիս նշաններուն ազանջ չլնող Հռովմէական քահանաներուն ուշադրութիւնը և խորհրդածութիւնը արթնցունելու համար , լաւ համարեցայ իրկել ձեզի աս երկու պարզ ցուցակը՝ որոնց մէկը կը պարունակէ ան տեղերը՝ ուր որ նոր Եկեղեցիներ կատարելապէս հաստատուած են , ու նաեւ ան տեղերը՝ ուր որ միայն երբեմն երբեմն պաշտօն կրկատարուի . իսկ երկրորդ ցանկը կը պարունակէ ան տեղերը՝ ուր որ եկեղեցիներ կազմուած են , բայց դեռ պաշտօն կատարած չունին , աս նոր հունձքին մշակները քիչ ըլլալով :

Առաջին ցուցակին հեղեաց անուններուն քովը կը դնեմ իրենց յատուկ հովիւներուն անունները՝ նօսր գրով , բայց ուր որ յատկացեալ հովիւ մը չկայ՝ ան տեղերուն անուանցը քով կը դնեմ բոլոր գրով , կամ քարոզիչներուն անունները՝ որոնք ատեն ատեն հոն կերթային աստուածային պաշտօնը կատարելու , և կամ պաշտօն եղած օրուան թուականը , օրագիրներէն քաղելով :

ԱՌՎԵՐԻՆ ՅՈՒՅՆԿ :

Ասոնք են ան տեղերը , ուր նոր եկեղեցիներ հաստատուած են և հրապարակաւ Աստուածային պաշտօնը կրկատարուի :

Ալցայ .	Alzey.	Սաւր .	
Բողէն .	Posen.	Չերսքի .	Յուլիսի 29 .
Բօքստամ .	Potsdam.	Նիւհօրն .	” 17 .
Վոէֆէլտ .	Crefeld.	Կրապուլէ .	
Վէօնիխպէրկ .	Koenigsberg.	Ունիւր .	
Վապցնախ .	Kreutznach.	Ուիցօրէք .	Սայիսի 28 .
Վաննօլից .	Tarnowitz.		Յուլիսի 22 .
Եօհանկեօրկէնսդատ .	Johangeorgenstadt.	Լիւթ .	
Էլպէրֆէլդ .	Eiberfeld.	Պէրնհարտ .	
Թօն .	Thorn.	Քէրպէր և Ուօնկի .	
Լիպսիա .	Leipsig.	Ուալբէխդ .	
Լանցհուսթ .	Landshuth,	Չերսքի .	Յուլիսի 24 .
Լիսով .	Lissov.		Յունիսի 1 .
Լէօն .	Loehn.	Հօֆէլտէր .	
Լիկնից .	Liegnitz.	Ուօնկի .	Յունիսի 1 .
Լէօլէնպէրկ .	Loewenberg.	Հերօնիսի .	Յունիսի 27 .
Գլաւիաւ .	Glauchau		Յունիսի 8 .
Գլաւիսէ .	Glauche.	Տոլիադ .	
Գրաւենց .	Graudenz.	Ուալբէխդ .	
Գորլից .	Gorlitz.	Քէրպէր .	Յունիսի 6 .
Հանաւ .	Hanau.	Լիպսի .	Յունիսի 19 .
Համ .	Hamm.		Յունիսի 9 .
Հալպէրսդադ .	Halberstadt.		

Մակտեպուրկ .	Magdebourg.	Նիւէ .	
Մարիէնվերտէր .	Marienwerder,	Չէրսքի .	Մայիսի 30 .
Մալարան .	Malapane.	Սեյցորէք .	Յունիսի 6 .
Մէրս .	Meurs.		„ 6 .
Նեյմարքէթ .	Neumarekt.	Ֆոխդհէր .	Մայիսի 23 .
Նեյսալց .	Neusalz.		
Շնայտէմիւլ .	Schneidemuhl.	Չէրսքի .	
Շուայտնից .	Schweidnitz.	Սուբրէխ .	Մայիսի 17 .
Շտէդթիւն .	Stettin.		
Շտարկարդ .	Stargardt	Տովկադ .	„ 26 .
(Ֆրոսսիս մէջ)	---Preussisch.	Չէրսքի .	Յունիսի 27 .
Շուերցզենս .	Schwerdzens.		
Շփանտաւ .	Spandau.		
Սեիդդըն	Witten		
(Սուս գետի վրայ)	-sur-Ruhr.		Մարտի 18 .
Սեննա .	Unna		„ 17 .
Սլմ .	Ulm.	Լիսդ .	
Պաէսլաւ .	Breslau.	Սիւրէ .	
Պէրլին .	Berlin	Սոնն .	
Պունցլաւ	Bunzlau.	Պաուս .	
		(Ժագաւորին յատուկ հրամանովը)	Յունիսի 1 .
Պրոմպերկ	Bromberg.	Չէրսքի .	„ 16 .
Ռապից .	Rawiecz.	Չէրսքի .	Յունիսի 3 .
Սարպրիք .	Saarbrück.		
Սրիգաւ	Strigau.	Սաբրէիք .	Մայիսի 18 .
Սոտով .	Sodow.		
Սորմս .	Worms.	Քերպլէր .	Յունիսի 14 .
Սլաւ .	Wohlau.		
Սորդադ .	Worrstadt.	Ռիւր .	
Տանցկա .	Dantzie.	Տալա .	
Տրեդտա .	Dresden.	Քերպլէր և Միսհորն .	
Տաւմշտադ .	Darmstadt.	Քերպլէր .	Յունիսի 1 .
Տորդմունտ .	Dortmund.	Շիւէպրանդ .	
Քէմնից .	Chemnitz,	Քերպլէր .	
Ֆիլխէ .	Filchne.	Չէրսքի .	
Ֆրիեպուրկ	Friedebourgh-		
(Օտէր գետին վրայ)	-sur-Oder.		Յունիսի 1 .
Ֆրանքֆորդ	Frankfort--	Քերպլէր .	„ 16 .
(Մէն գետին վրայ)	--sur-Mein.		Մայիսի 25
Ֆէթթէնհէն .	Fittenhenne.		

ԵՐԿՐՈՒ ՅՈՒՅՆԿ :

Ըս հետեւեալ տեղումքը՝ եկեղեցիներ կաղնւած են , յայց կանոնաւոր քարոզիչներ չունենալնուն համար , կրօնական պաշտամունքները կրկատարուին աշխարհականներէն :

Անսպերկ .	Arnsberg.	Թրէվէս .	Treves.
Աննապերկ * .	Annaberg.	Իստդայն .	Idstein.
Աւաս .	Auvas.	Լիպենթալ .	Liebethal.
Քրիլինո .	Przlichno	Լուպլինից .	Lublinitz.
(Նաքէլի քով)	-pres-Nackel !	Լեօպշից .	Leobschutz.
Քլէս .	Pless.	Լիխթենաւ .	Lichtenau.
Քէնիս .	Penig.	Լիխթենշտայն .	Lichtenstein.
Քլէշն .	Pletschen.	Գէնթին .	Genthin.
Քլաւեն .	Planen-	Գլոգաւ .	Glogau.
Քարքիմ .	Parchim.	Գուտենթագ .	Gutentag.
Գաւպ .	Caub.	Գրունեպերկ .	Gruneberg.
Եաւէր .	Jauer.	Գրայֆենպերկ .	Greiffenberg.
Էլպինկ .	Elbing.	Գուրաւ .	Guhrau.
Էրֆուրթ .	Erfurth.	Հիլտէսհայմ .	Hildersheim.
Թրեպնից .	Trebnitz.	Համպուրկ .	Hambourg.

* Ըս տեղի ճիշդութեամբ եկեղեցիներ գոյութեամբ , ժողովուրդ չունենալուն համար :

Հիրշպերկ .	Hirschberg.	Պինկէն .	Bingen.
Հախենպուրկ .	Hachembourg	Չօփիաւ .	Schoppau.
Հալլէ .	Halle.	Ուաթիպոր .	Ratibor.
Հօհէնշթայն .	Hohenstein.	Ուայնէնպալս .	Reichenbach.
Հօքսթեր .	Hoexter.	Ուայսսէն .	Reissen.
Հայտէլպերկ .	Heidelberg.	Սաւտթէն .	Raudten.
Մարքիսսա .	Marcklissa.	Սալցվէտէլ .	Salzwedel.
Մերսեպուրկ .	Mersebourg.	Սանկէրսհաւզըն .	Sangerhausen.
Մէվէ .	Mewe.	Սարրոյս .	Saarlouis.
Մանհայմ .	Manheim.	Սէլիկէնսդադ .	Seeligenstadt.
Մարիենպերկ .	Marienberg.	Սիկէ .	Siegen.
Նաւեն .	Nauen.	Վիլմառ .	Wismar.
Նոյսթադտ .	Neustadt-	Վիլբրգպուրկ .	Wurtzburg.
(Հարդ գետին քովը ,	-sur-Hardt	Վիլբրգէն .	Wurzen .
Նակէլ .	Nackel	Տալէն .	Dahlen.
Նոյվիդ .	Neuwied.	Յապորովո .	Zaborowo.
Նիւռնպերկ .	Nurnberg.	Քօլցից .	Kochtzutz.
Նիմփշ .	Nimptsch.	Քօպէն .	Koeben.
Շթաթպերկ .	Stadtbarg.	Քօլպերկ .	Kolberg.
Շուպին .	Schubin.	Քօսէլ .	Kosel.
Շթրէլա .	Strehla.	() ըրէլն .	Oppeln.
Շօփաւ .	Schoppau.	() խաց .	Ochatz.
Շրիմ .	Schrimm.	() Ֆէնպուրկ .	Offenbourg.
Շթայնաւ .	Steinau.	Ֆէսթէնպերկ .	Festenber.
Շտոլ .	Stolp.	Ֆուլտա .	Fulda.
Պիլէֆէլդ .	Bielefeld.	Ֆրիդպերկ .	Friedberg.
Պոսսում .	Bossum.	(Վիլիսթադտէրկի մէջ	dans-Wurtemberg.
Պրիգ .	Brieg.	Ֆրաուսդադ .	Fraustadt.
Պրէմէն .	Bremen.	Ֆրիդլանտ .	Friedland.
Պէլցեն և Տալէն .	Belgern et Dalen.	Ֆրանքէնպերկ .	Frankenberg.
Պոմպարտ .	Baumgart.	Ֆրիսսաք .	Friesack.
Պաքարախ .	Bacharach.	Ֆրանքֆորդ .	Frankfort.
Պարմեն .	Barmen.	() տէր գետին վրայ)	sur-Oder.
Պէրկէն .	Bergen		

Իմ տուած տեղեկութիւնս կատարելագործելու համար՝ կաւելցունեմ նաև ուրիշ ցանկ մը , որ կը պարունակէ նոր Եկեղեցիին յարած քահանայից անունները :

Լ. Յիսօրն .	Հերոնիմի .	Հօֆրիսդէր .	Պէրնհարդ .
Լ. Նոստորֆ .	Հիլդպրանտ .	Չէրդըր .	Ուենկի .
Լ. Կիկէր .	Պրասեն .	Նիլքէ .	Սաւր .
Թայնէր .	Չաքովսքի .	Շապպեր .	Վիլմառ .
Լիխտ .	Ուոլտովֆ .	Ուիկէր .	Տովիադ .
Վրապովսկի .	Ուոլմրէխտ .	Պէթիկ .	Ֆրիդհայն .

Սօսերս կառավարութիւնը հաճութիւն տուաւ , որ Վերմանական Վաթիկները կարենան իւրենց պաշտօնը Քրիստոսեան Եկեղեցիներուն մէջ կատարել , թէ որ շատ հարկաւոր ըլլայ նէ , և կը յուսացուի թէ շուտով իրենց յատուկ տեղ պիտի որոշուի :

Յուսալով թէ աս լուրերը հաճելի պիտի ըլլան ձեր ընթերցողներուն , եմ եմ .

Սուրբ Երան

Սուրբ Երան

Սուրբ Երան , Գարեգին օրագրէն , 13 () դրոս , 1845 :

Հոգովայ դէմ՝ եղած հակառակութիւնը՝ ահա միշտ առաջ երթալու վրայ է Սլաւոն ժողովուրդներուն մէջը . ու ձեռքերնիս է երկար ցուցակը ան տեղերուն՝ ուր որ Հոգովայ հակառակ հասարակութիւններ հաստատուեալ են . աս ցուցակէն յայտնի կերևայ , որ եղած յուզմունքը՝ չէ թէ միայն Վեր-

մանական ցեղին մէջն է , այլ օր առօր վրայ կը տարածուի միշտ ան միւս ցեղին մէջ ալ՝ քի Սլաւոնի ժողովուրդոց մէջ : Վառնօվից , Սլանփէնսից , Օբլէն , Ուաթիպոր քաղքներուն մէջ արդէն տարածուեալ է յուզմունքին ներգործութիւնը , նաև Նիսէի մէջ ալ , հոն՝ ուր որ անդադար խունկ

կրծխուռի, ուր որ զանգակները կրէք շէն յոքէիր :
 'Վիսէի մէջ կըսեմ', որուն մականունն դրած են ,
 Սիլէզիայի Հռովմ' քաղաքը :

Սորա հաստատ եկեղեցիին երկու քահանան-
 րը՝ Ս. Եյնարսքի և Աւիգորէք, առաքելական պաշ-
 տօնով բոլոր վերի Սիլէզիայի մէջ պտրտեցան
 և հացոց լեղումով բարեկարգութիւն քարոզելու :
 Ձերսքին ևս որ մօտերս աղու յայտարարութիւն
 մը հրատարակեց իր քրիստոնէական վարդապե-
 տութեան հաստատ կապակցութեանը վրայով ,
 իր պաշտօնին խիստ հարկաւոր մասը կըսեպէ
 Սլավոններուն քարոզութիւն ընելը : Երկու ա-
 միս առաջ՝ երբ որ կըքարոզէր Սիւլիցի մէջ , Պո-
 ճեմիայի մօտ , իր եօթը հազար ունկեղերներուն
 շատը եկեր էին՝ սահմանադրութիւն անդիի կողմը
 եղած գեղերէն , թէպէտ և մէկ կերպ միջոցները
 'ի գործ դրուած էին ան կողմի ընակիչներուն
 դաւը արգիլելու համար :

Սէքօրտ ըստած Լոնտրայի օրագրէն . 18 Օգոստոսի :

Վերմանիայի մէջ Հռովմէականութեան դէմ
 եղած շարժումները շարունակ յառաջ կերթայ :
 'Սործին հիմակուան երեւոյթին նայելով' դժուա-
 րին է որոշել թէ ինչ պիտի ըլլայ աս բանիս
 վախճանը . վասն զի յուզումները խառնխուռն
 պատճառներէ կըծագին , նմանապէս զանազան
 տեսակ մարդոց ձեռքով յառաջ կերթայ : Լո-
 նոնց մէջը կան այնպիսի անձինք՝ որոնք միայն
 քաղաքական օգուտները կրինտուն , նաև Սա-
 ցիօնայիսդներ կամ անհաւատներ՝ որոնք աս բանիս
 ձեռնառու կըլլան , Հռովմայ քահանայութեան
 բռնաւորութեանը դէմ դնել ուղեւորով . սա-
 կայն այնպիսի անձինք ալ կան , որ Հռովմէական
 Եկեղեցիին դէմ իրենց հակառակութիւնը խղճմը-
 տանքով շարժուած և հոգեւոր պատճառներու
 վրայ հիմնուած է . և ասոնք շատ են և նախան-
 ձաւոր , միայն թէ հոգեւոր գաղափարներով
 յայտնի նշան կուտան թէ իրենք պապական
 շրթաններուն տակէն նոր աղատուեր ելեր են ,
 և թէ իրենց լուսաւորութիւնը դեռ կատարեալ
 չէ . յիրաւի աս պատճառաւ Նիոթէօգանդներուն
 կարեկցութիւնը պէտք է շարժի անոնց օգնու-
 թիւն ընելու , ու պէտք է անոնք աղօթող ըլլան
 որ Մտուածային 'Սախանամութեամբը աս
 կրօնական յուզումները՝ որ հիմա շատ պակասու-
 թիւններով խառնուած է , օր ըստ օրէ մաքրուի
 և բոլորովին բարեկարգեալ ըլլայ : Իսկայն սա-
 կայն աս միջոցիս՝ թէպէտ գործը ամէն կողմէն
 բաղմունքեան հաւանութիւնը կըվայելէ , և ա-
 նոր մէջ շատ երեւելի գիտուններ ալ կըգտնուին ,
 բայց չեմք տեսներ թէ Վերմանիոյ Լեւտա-
 րանական ուղղափառ հովիւները դեռ անոր ձեռք
 զարկին :

Իսիսիայի Ժողովը Հաւատոյ Վստանութիւն

մը հրատարակած է , որուն մէջ 'Վրիստոսի Լեւ-
 տուածութեան վարդապետութեանը կըդպի-
 ասոր դէմ՝ սաստիկ կըհակառակի Ձերսքի մէկ
 նամակով մը՝ որ իրկեր է բոլոր Լեւտելական
 կաթողիկէ եկեղեցիներուն :

Սէքօրտ օրագրէն , 4 Սեպտեմբերի :

Սուէպիան Սէրքուրի ըստած օրագիրը կը
 ծանուցանէ թէ՝ 'Վերմանական յուզումները ար-
 գիւրել համար որ Պոճեմիայի մէջ չմտնէ , (ուր
 տեղի Ժողովուրդը յօժարութիւն մը կըցուցնէ
 անոր) աս երկրի Հռովմէական քահանաներուն
 պատուէր տրուեցաւ՝ որ Ժողովուրդին դէմ
 խստութիւն չբանեցունեն կամ որ և իցէ գէշ
 վարմունքով մը դայթակցութիւն չտան անոնց ,
 որ չըլլայ թէ Ժողովուրդին իրենց հայրերուն
 կրօնքէն զատուին ' : ' Լս բանիս պտուղը ' կը-
 սէ յեշեալ օրագիրը , ' արդէն տեսնուեցաւ
 որովհետեւ քահանաները հիմա խիստ մեծ խոհե-
 մութեամբ կըվարուին ' :

Շիւրիսթ ըստած Վերմանիոյ օրագրէ մը :

Լայկնէց . Սեպտ . 7 . Կրկարծուի թէ Հեսսէի
 մեծ դքսութիւնը , իր Հռովմէադաւան բնակիչնե-
 րուն թուոյն նայելով՝ բոլոր ուրիշ դքսութիւն-
 ներէն աւելի գերմանացի Վաթիքներ ունի :
 Կրտուի թէ անոնք մինչև հիմա 8,000ի չափ ե-
 դան : 'Սոր վարդապետութիւնը ընդունողներուն
 մէջ ամենէն երեւելին Ս. օրէսդատի գահերէց
 Ուլիգրն է , որուն օրինակը անտարակոյս արդիւ-
 նաւոր պիտի ըլլայ , ինչու որ աս ընթացքիս համար
 շատ եկամուտներէ զիկեց իր անձը : Լնոր բա-
 նադրանքը՝ որչափ որ կարելի էր՝ թեթեւ կերպով
 մը 'ի գործ դրաւ Վէզլեր Եպիսկոպոսը :

Հռովմայ եկեղեցիէն բաժնուած ընկերու-
 թիւններուն օրըստօրէ աւելնալուն վրայօք որ-
 չափ լուր որ կան , անոնց մէջ ամենէն ընդհա-
 նուր աղաւորութիւն ընողը Պուէսլաւի Եկեղեցիին
 զարմանայի արագութեամբ աւելնալուն լուրն է :
 Լսիկա մասնաւորապէս ցաւալի ներգործութիւն
 մը պիտի ընէ Սիլէզիայի նոր առաջնորդին՝ որ
 կըտեսնէ թէ մինչև անգամ եպիսկոպոսանիստ
 մայրաքաղաքին մէջ՝ ութը հազար հոգիի չափ
 Հռովմայ եկեղեցիին լուծէն քակուեցան , և նոր
 ընկերութեանը յարեցան : Լսանկ դիպուած-
 ները մեծ մտմտութիւն մէջ կըձգեն անոնք՝ որ ու-
 րիշ անգամ պատրաստ են ըսելու թէ՝ ան հիմա-
 կուան կրօնական յուզումներէն ոչինչ բաներ
 կրսեպուին , զօրաւոր և քաջայաղթ Հռովմայ
 առջեւ :

'Սոր Վերմանական բարեկարգութիւն :

Ուլիկն . Սեպտ . 21 : Սթուիկարտէն Ս .
 Սոնկիին ըրած ճամբորդութիւնը կընմանէր
 աշխարհակալի մը յաղթական հանդէսին , և Լս-

“Կերմանական Կաթոլիքներուն ժողովը այսօր (15ին) սկսեց իր գործը : Վերապէր ժողովրդապետը կատարեց Լստուածային պաշտօնը՝ Բարեկարգեալներուն եկեղեցիին մէջը : Դազմութիւնը այնքան շատ էր՝ որ հարկ եղաւ տոմսակով մարդ ներս առնել , ամէն մէկը իր տոմսակին գինը հատուցանելով , Լստու ամենայնիւ բոլորովին լեցուցեալ եկեղեցին : . . . Լմէն բան խաղաղութեամբ և հանգարտութեամբ առաջ կերթայ : Լսողէն շատ փոխանորդներ եկան : Փոխանորդ խրկող քաղաքներուն և գաւառներուն կարգն են աս հետեւեալները :

“Պրանքֆորդ՝ Սէն գետին վրայ , Տարմադադ , Ուիլհայտեն , Սէյէն , Համմ , Հայտելպերկ , Գոէֆէլտ , Սէնհէպէյն , Տուսպուրկ , Շիկպուրկ , Ուլմ , Սթուդկարտ , Պիպերիս , Լոշերլոն , Սէնհայմ , և այլն : Լօտրայի և Ուոդերտամի Կերմանացի բնակիչները՝ իրենց կողմէն փոխանորդներ խրկեցին ”:

Սորնիկ Հերալտ ըստած Լօտրայի օրագիրներէն մէկուն մէջ՝ հետեւեալ ծանօթութիւնները հրատարակուած են , զորոնք օրագրին զանազան թղթակիցները գրած են :

Ուլմ . Հոկտ . 23 : Երէկ իրիկուան դէմ հասաւ հոս Ս . Ռօնկին իր հետը ունենալով իր եղբայրը և Յիքըր վարդապետը , որ Կոստանդիայի մէկ օրագրին վերատեսուէն է : Եւ յայտնի եղաւ որ անհիմն է եղեր անլուրը՝ որ Լակպուրկի օրագրին միջոցով տարածուեցաւ , թէ Ս . Ռօնկին դէմ բռնութիւն եղեր է Կոստանդիա եղած ատենը . քանզի նոյն քաղաքէն մինչև հոս գալը՝ հանգարտ ճամբորդութիւն մը ունեցեր է : Ս . Տոլիաթ Կոստանդիայէն ճամբայ ելաւ Տանցկա երթալու , ուրտեղ մեծ փափաքով կըսպասեն իրեն : Ս . Ռօնկի որ միտք ունի միայն քիչ մը ատեն հոս մնալու՝ քարոզ պիտի չտայ , այլ առանձին պիտի կենայ . որովհետև կուզէ իր քանի մը ճառերը լըմցունել , զորոնք քիչ ատենէն հրատարակելու է : Լսյօր Յիքըր վարդապետը Կոստանդիա պիտի դառնայ , ուր տեղ յիսուն անձինք՝ Ս . Ռօնկին համոզուած իր հոն եղած ատենը , միաբաներ են Կերմանական Կաթոլիք Եկեղեցի մը հաստատուելու :

Լոգէն ծանուցեր եմ ձեզի իմ նամակներուս մէջ Սթոքսէն Ս . Ռօնկին շնորհակալութեան գիր խրկելը՝ քառասուն իրեք պատուաւոր անձանց ստորագրութեամբ , որուն պատճառը ան է որ Ս . Ռօնկի յիշեալ քաղաքէն անցած ատենը քանի մը ժամ հոն մնալով՝ մասնաւոր անձանց առանձին քարոզութիւն ըրեր է , որովհետև հոն տեղ հրապարակաւ խօսելու հրաման չունէր : Լս շնորհակալութեան գրոյն հետ մէկ նամակ մըն ալ կար պատուարժան անձէ մը գրուած , որ կիմացունէ Ս . Ռօնկին թէ ամուսնու 21ին միտք ունի եղեր Սթոքսի իր քաղաքակիցներուն առաջարկելու՝ որ Կերմանական

Կաթոլիք եկեղեցի մը հաստատեն , և թէ շատ յոյս ունի որ շատերը հաւանութիւն պիտի տան աս բանիս : Ս . Ռօնկի և իր ընկերները մեծ մարդասիրութեամբ ընդունուեր են նաև Սասքիրի անուն փոքրիկ քաղքին մէջ , որուն բնակիչները հաստատ Հոովմէադաւան ճանչցուած են :

ՓՈՒԵՆՔՓՕՐՒՄԻՆ ԳԻՏԻՆ ՍԵՆՅ . Հոկտ . 27 . 1845 : Ս . Վերապէր հիմա յայտնապէս Կերմանական Կաթոլիք Եկեղեցիին պաշտօնատար կարգեցաւ , տարին 1,200 Ֆիօրին թողալով , և շուտով պիտի գայ բնակի մեր քաղաքը , ուր տեղ արդէն իր ժողովուրդին մէջէն շատ տղայք ժողոված է որ կրօնական կրթութիւն տայ անոնց :

ՍՈՒՌԻՍԿԵՐՏ . Հոկտ . 28 . 1845 : Լայնկէնի մէջ Ս . Ռօնկին գալուն կըսպասեն աս իրիկուն , և Ս . Հէնրի Լուզ՝ որ նոյն տեղի Կերմանական Կաթոլիք Եկեղեցիին պաշտօնատարը պիտի ըլլայ , այսօր հոն քնաց որ Ս . Ռօնկին զինքը ժողովուրդը ներկայացունէ :

ՊՈՒՄԼԻՆ . Հոկտ . 27 . 1845 : Կերմանացի Կաթոլիքներուն զատուիլը վերջապէս Հոովմայ բարկութիւնը գրգռեց . և կըսուի թէ շատ չքշեր շրջաբերական կոնգալ մը պիտի խրկուի բոլոր Հոովմէական Եպիսկոպոսներուն , որով աս նոր հերետիկոսներուն վարմունքը ան կերպով պիտի սաստուի , որ մինակ Հոովմայ յատուկ է . և թէ իշխանաւոր անձինքն ալ որ ուղղակի կամ կողմնականութեամբ բաժանորդ եղած են աս հերետիկոսութեանս , անոնք ալ սաստիկ պիտի յանդիմանուին : Հոս տեղի Կերմանական Կաթոլիք եկեղեցիէն զատ , Սլիզելայի մէջ ուրիշ ինը եկեղեցիներ ալ իրենց քարոզիչներ կարգեցին . Լասսաւի եկեղեցին ալ մէկ քարոզիչ մը ընտրելու վրայ է . Պրօմպերկի և Շնայայի ժողովուրդներն ալ քարոզիչներ խնդրեցին , ու Ս . Լայօհօն խրկուեցաւ իրենց :

ՊԵՏԻՆ . Հոկտ . 26 . 1845 : Ս . Ռօնկին աս գաւառին մէջ բրած ճամբորդութիւնը , հաճիլ չեղաւ ամէն անոնց՝ որ թէպէտ կըհաւնին աս Հոովմայէն ազատուելուն , բայց կուզեն որ Կերմանական Կաթոլիկութիւնը ուրիշ հիման վրայ հաստատուի , քան թէ ան՝ որու վրայ Ս . Ռօնկի և իր բարեկամները կըհաստատեն , և մեր գաւառին մէջ եղած գրեթէ բոլոր Կերմանական Կաթոլիքները միաբան են աս բանիս :

Սորնիկ Հերալտ օրագրին թղթակցութիւններէն :
ՍՏՈՐԻՆ ՍԵՐՅՈՒՆԵ , 22 Հոկտեմբերի :

Պատենէն կըգրէ մեր թղթակիցը . “ Հայտնի է թէ աս կողմերը՝ որչափ որ համոզուած են մարդիկ , թէ Հոովմէական եկեղեցիին մէջ բարեկարգութիւն ընել պէտք է , այնչափ սաստիկ հակառակ են Ռօնկին բարեկարգութեանը՝ ինտոր որ ինքը կարգադրեր էր շատ տեղուանք . քանզի այնպէս կըհամարին անոնք թէ քրիստոնէական

սկզբունքներու . զայս հաստատուած չէ անիկայ : Ուստի հաւանական է որ մեր մէջը եղած բարեկարգութիւնը յառաջ երթայ մէկ որոշակի և աղատ ընթացքով մը : . . . Ոսնկի մեր դքսութեանը մէջ կարծառն պոռոյտ մը ընելէն ետեւ , հիմա (22 Հոկտ .) Ուլմ գնաց : Իր ընկերը Տոփլադ , Կոստանդիա քաղաքին մէջը զատուեցաւ իրմէն և շիտակ Տանցկա գնաց : Իրենց ճամբորդութեան արդիւնքը աս եղաւ , որ զանազան տեղումք՝ Կերմանական Կաթողիքներու ժողովները հաստատեցին . և աս տեղերուն մէկ քանիին մէջ Ոսնկի շնորհակալութիւններ և պատուոյ ու սիրոյ նշաններ ընդունեց , և քանի մը տեղումք ալ թշնամութիւն և սպառնալիք եղան իրեն դէմ : Բսիկայ մասնաւորապէս Վիսթիւմպերկի Հոովմէադաւան քաղաքներուն մէջ եղաւ . մանաւանդ Լյւքսմբէն քաղաքը նշանաւոր էր բարեկարգութեան դէմ ցուցուցած հակառակութեան օգիտով , ուր տեղ ուրիշ բաներէն զատ վաճան մը կանգնեցին , վրան Ոսնկիին պատկերը նկարուած , որ դեղացի տղայքը նշան առնեն անոր դէմ : Կառավարութիւնը շուտով արգիլեց աս բանը , որ չլայ թէ խռովութիւն մը յառաջ գայ անկէջ :

ԼԵՂԱՆԳՈՒՆԻՏ . Հոկտեմբեր 25 : Վրիստոնէական Կաթողիք Եկեղեցի մը հաստատուեցաւ Տիւնպէրկի մէջ , և անոնց համար ծախու առնուեցաւ մէկ մատուռ մը , որն որ առաջ Սուրբ Եղիսարեթի մեծատանին կրկնաբարէր :

ՊԼԻՆԻՆ . Հոկտ . 27 : Համպուրկի օրագիրներէն մէկուն մէջ կրկնաբար թէ . “ Հոովմէական Եկեղեցիէն բաժնուողներուն փոխանորդները պատիւ ունեցան թագաւորին ներկայանալու , որ իմացուց անոնց թէ իր Վիսթիւմպերկի երկու յարմար տուներ կը շնորհէ իրենց , որ ժողովները անոնց մէջը ընեն ” : Սենք հրաման ունիմը ըսելով թէ բանը ասանկ չէ . քանզի չէ թէ Հոովմէականութենէն բաժնուողներուն փոխանորդները ներկայացան թագաւորին , հապա թագաւորը՝ գեւ անոնց խնդիրքը իրեն չհասած , ան երկու տունները շնորհեց անոնց մեծ իշխանի իր խնդրանքը :

ՊԼԻՆԻՆ . Հոկտ . 25 : Թէնիէ Բստուածաբանը կանչուեցաւ իր ընթացքին համար պատասխան տալու եկեղեցական ատենան առջեւ , և յոյժ հաւանական է որ բանադրուի , իշխանաւոր Եպիսկոպոսը Վիսթիւմպերկի քարձածին պէս :

ԵՅՇԱՐԴՈՒՆ . Հոկտ . 26 : Բստուածականութենէ զատուողներուն թիւը ամէն օր աւելնալու վրայ է : Կերմանական Կաթողիք Եկեղեցիին համար շարական մը և աղօթագիրք մը կրպարատառուի , և քիչ օրէն անոր առաջին մասը պիտի տպուի , որն որ պիտի պարունակէ ան երգերը , որ պիտի երգեն տարւոյն առաջին քառորդին առաւօտեան և երեկոյեան պաշտօնին

ատենը : Բստնկ մէկ գիրք մը ունենալը շատ բաղձալի բան է . և խիստ ընդունելի ընծայ մը պիտի ըլլայ բոլոր Կերմանացի Կաթողիք ժողովներուն :

ՊԼԻՆԻՆ . Հոկտ . 29 : Շիշի հիմա Կերմանական Կաթողիք Եկեղեցի մը հաստատուեցաւ Ֆրայպէրկի մէջ : Բստ Եկեղեցիին բաղիւսցած է Ֆրայպէրկի մօտերը եղած վեց գեղերուն ժողովուրդէն , որուն կարգադրութիւնը Պաշտաւի մէջ հաստատուած Եկեղեցիին համեմատ է :

ՊԼԻՆԻՆ . Հոկտ . 30 : Վրայ քաղաքը զանազան անձինք՝ որոնց մէջ կան քանի մը երեւելի իրաւագէտներ , ժողով ըրին Կերմանական Կաթողիք Եկեղեցի մը հաստատուող դիտաւորութեամբ : Բստ քաղաքը Հոնոս գետին նահանգներուն գլխաւոր քաղաքն է :

ՍՏՈՐԻՆ ՍԵՐՍՈՐԻՆ . Եղեմբեր 5 : “ Բարեբաղդ կըսեպեմ՝ զիս ծանուցանելու , որ անտեղի է Ֆրայպէրկի Կաթողիք անուն () քաղաքին լուրը թէ Ոսնկին բանտը գնելու հրաման եղած է : Բնաւ ասանկ հրաման եղած չէ :

Սորինի Հերալտ օրագրին թղթակցութիւններէն :

ԵԼԻՍՊԻՐԻՆ . Հոկտ . 27 : Հիմակուան Ժամանակս Հոովմ քաղաքին մէջ դառնուող երեւելի օտարականներուն մէկը՝ Հովիթէր Լուտերական վարդապետն է , որ պապականութեան դարձաւ . (ասիկայ թէն շատ տարի առաջ Հոֆհաւսէն քաղաքին մէջ Լուտերականի մը պէս իր պաշտօնը կրկնատարէր , բայց նոյն ատենը ծածուկ Հոովմէական Եկեղեցիին անդամ ընդունուած էր :) Իր հետը ունի երկու պղտիկ որդիք , ու նաեւ իր կինը , յուսալով պապականութեան դարձունել զնիկայ : Բստ ողորմելիա՝ երկար ատեն դէմ կեցաւ , և թէպէտ հիմա ըստ երեւութի համոզուած է , բայց կըսուի թէ իր սիրտը կը զոյգուի ու կըսարսափի ան բանէն : Տղայքը Բրոտիականտայի դպրոցը դրուեցան որ կրթութիւն և քահանայ ըլլան : Բստ հաշակաւոր նորահաւատը (Հովիթէր) Հոովմ հասնելուն՝ սուրբ Գրիգորեան կարգին հրամանատարութեան նշանը ընդունեց , որ առաջուց ալ ան կարգին Բստեան էր : Կըսուի թէ քիչ ատենէն Վիսթիւմպերկի անցնի , ուր տարին 20,000 ֆունտի ռոճիկով պատուական և շահաւէտ պաշտօն մը պատրաստուած է իրեն համար : Բայց ինչ և իցէ , թէ պապականութեան աս յաղթութիւնը , և թէ ասկէց աւելի փարաւոր յաղթութիւնները չեն կրնար դարման մատուցանել ան հարուածին՝ որուն Հոովմէական Եկեղեցիին մինչև հիմա ենթակայ եղաւ , և գեւ պիտի ըլլայ Կերմանիայի մէջ եղած բարեկարգութեան պատճառով . որուն համար անտարակոյս Հոովմայ Եկեղեցականաց դասը ծածուկ իր սրտին մէջ Համանին պէս պիտի ըսէ , “ Բստ ամէն բանը ինձի անօգուտ է , քանի որ Սուրբ Թէն (Թագաւորին) դուռը նստած կըսեալ

նեմ” : “Մանուկն անձը ալ կրնան ըսել .
“Բէն աս դարձողները մեղի անօգուտ են . քանի
որ Վերմանացի Վալթովիկէները յառաջ կեր-
թան ու կըշտան” : Սէկ տարիէն քիչ մը
աւելի է որ Երնօլտի Եպիսկոպոսին գրուեցաւ
ան հռչակաւոր նամակը . . . Եւ ի՞նչ հետեւե-
ցաւ անկից . չէ թէ մէկ փոքրիկ կայծ մը , չէ թէ
մէկ անցաւոր և վաղվազակի շիջանող հրդեհ մը
պատճառեցաւ , հապա մէկ մնայուն լուսնդէն
ջահ մը՝ Սուրբ գրոց Ճշմարտութեամբը վա-
ռուած , որուն լուսովը 50,000 Հռովմէականներ
կարող եղան լուսաւորուելու և իրենց շղթանե-
րը քակելու :

Սօքրիսկ Հերալտի Թղթակցութիւններէն :

ԱՅՅՅՅՅՅՅՅ . 15 ‘Նոյեմբերի : Երէկ իրիկուն
հասաւ հոս Սօնկին՝ Ժողովրդոց ողջունատուու-
թեան ցնծալից ձայներովը : Եւ անգամ ալ Հօֆ-
ման պաշտօնատարին հիւր եղաւ , և անոր տանը
մէկ պատուհանէն համառօտ ատենաբանութիւն
մը բրաւ՝ վարը հաւաքուող բազմութեանը . բայց
իր ատենաբանութիւնը թէ և կարճ էր , սակայն
թող չտրուեցաւ որ առանց ընդմիջելու շարու-
նակուի . որովհետեւ քովը տուններուն մէկէն ան-
դադար աղմուկ մը բլլալով իր խօսքերուն շատը
չէին իմացուեր : Եւ աղմուկին ձայնը Ժողովրդոց
բարկութիւնը շարժեց , որոնք “Վուրս բրէք
Նիպիլիթը” գոչելով տանը պատուհաններուն
ապակիները կոտորեցին : Առաւարտութիւնը
անհոգ եղաւ աս բանին , և խռովութիւնը շու-
տով դադարեցաւ : Այդը Սօնկի Եստուածա-
յին պաշտօն պիտի կատարէ Բէքսանտէրօֆի
մէջ . արդէն 300 տոմսակներ բաժնուեցան :

ՀԱՆՆԱՎ . 12 ‘Նոյեմբերի : Երէկ իրիկուն
Ս . Յօհաննէս Սօնկին մեր քաղաքին մօտիկնա-
լով՝ ուսկից Այամա կերթար , մեր Ուսումնա-
կանաց ընկերութիւնը բազմութիւն լրացունելով
գիմաւորելու գացին մինչև Ուիլհելմպատ գիւղը :
Եւ երբոր ետ դարձած քաղաքին մօտ էին , Ժո-
ղովրդոց անթիւ բազմութիւնը եկաւ միաւորեցաւ
անոնց . որովհետեւ կրփափաքէին ողջունել աս
պատուարժան բարեկարգողը , որուն հետը եւ
ղող ձիւարները հետցհետէ այնքան շատցան և
ան մեծ ծամբան լեցուցին , որ պարտաւորեցան
ձիւրը շատ կամաց քալեցունել : Եւ կերպով
բազմութիւնը քաղաքը մտաւ , ուր քաղաքին մէկ
գունէն մինչև մէկալը հանգէսին անցնելու փողոց-
ները եղած տունները լուսաւորուած էին : Եր-
բոր քաղաքին դուրս ելլելու դուռը հասան , կառ-
քը կեցաւ և Սօնկի դուրս ելաւ կառքին սանդու-
խին վրայ կայնեցաւ . յանկարծ ցնծութեան ա-
ղաղակները խորին լուրթեան դարձան , որպէս զի
աս հռչակաւոր բարեկարգողին հրաժարական

ողջոյնը ընդունին . և որ ատեն Սօնկի քանի մը
շնորհակալութեան խօսքերով մնաք բարեաւ ը-
սաւ , հաղարուոր անձինք միարեան աղաղակե-
լով անանկ՝ երթաւ բարեաւ՝ մը ըսին՝ որ գուցէ
երբեք ճամբորդի մը ականջ պոսպիսի հանգի-
սաւոր ողջոյն մը լսած չէր : Լուսաւորուած
պատուհաններէն շատերուն մէջ Սօնկիին պատ-
կերը կրտսնները պսակներով զարդարուած :

Սօքրիսկ Հերալտի Թղթակցութիւններէն :

ՍՏՈՐԻՆ ՍԵՐՍՈՆԻՆԸ . ‘Նոյեմբ . 17 : Ենցածները
մէկ հարուստ տիկին մը կըխոստանար աղէկ եկա-
մուտ մը ընծայել Ձերսքին , աս պայմանով որ
Ձերսքին նորէն Հռովմէական եկեղեցին դառ-
նայ . բայց աս բանը գրեթէ մոռցուեցաւ , և հիմա
անոր պէս մէկ ուրիշ անօգուտ ջանք մըն ալ եղաւ
Բողջնի Բարութեան մէջ . որուն պատմութիւնը
հետեւեալ եղանակով կրնեն Բողջնէն գրուած
նամակները : “Բանի մը օր առաջ աղէկ հա-
գուած Հրէայ մը գնաց Փօսթ անունով հոգեւոր
հովիւին տունի , և առաջարկեց անոր 600 թալէ-
ռի տարեկան եկամուտ մը , թէ որ հաճի միայն իր
պաշտօնէն դադարիլ և բարեկարգութիւնը նա-
րածելու չաշխատիլ , հոգ չէ թէ և չկամենայ նո-
րէն Հռովմայ Եկեղեցիին դառնալու : Բարո-
ղիչը հարցուց անոր թէ ո՞ր է ան եկամուտը ըն-
ծայողը . “Ստակին ուրիշէց գալը կամ ո՞ր տալը մի՞
հարցուներ , ըսաւ Հրէայն , միայն թէ հիմա
պատրաստ եմ տասներկու հաղար թալէռի մուր-
հակ մը տալու քեզի որ տարին յիշեալ վեց հա-
րիւր թալէռ շահ կըբերէ” : Ս’եր պատուար-
ժան հովիւը շատ շնորհակալ եղաւ աս պատիւին
համար՝ և ունայն յուսով դուրս հանեց Հրէայն ,
որ անշուշտ ինքիւրմէն եկած չէր , այլ մէկ ուրի-
շէ մը խրկուած :

Վաղդիացի երեւել մատենագիր մը Տ՝ Օպինիէ անուն , մօ-
տերս Եմետրա գտնուելով՝ Ժողովը մը մէջ ատենաբանութիւն
մը բերեւ է , որուն համառօտ քաղաւածքը կըլնեմք հոս :

“Եւս մէկ նոր Բարեկարգութիւն մը սկսելու
վրայ է հիմա , այսինքն՝ իննևտասներորդ դարուն
բարեկարգութիւնը : Եւ վերջին ամիսներս այն-
պիսի դիպուածներ տեսնեմք , որ քանի մը դարերէ
ի վեր պատահած չէին : Իսկեղիք Վերմանիոց
յուզմունքը , որով շատ Ժողովուրդներ կըզա-
տուին Հռովմայէն : Ս’էկ մեծ քաղաքի մը մէջ
տասներկու հաղար հօգի զատ Եկեղեցիներ
եղան , որոնք Վապէն զատուած են : Հռով-
մէական Եկեղեցականները կըցածնին կրնեն ա-
նոնց գէմ : Այսան նախ բանադրել , բայց
տեսնելով որ աս միջոցը չյաջողեցաւ , թող
տուին դանիկայ , և իրենց ամէն կըցածը ըրին որ
Տէրութեան զօրութիւնը բաժնուողներուն դէմ
գրգռեն : Բայց աս անիրաւութիւնը ուրիշ

բան չընեն՝ միայն Հռովմեական հասարակ ժողովուրդին կարեկցութիւնը կը շարժէ ասոնց վրայ :

“Սօս օրերս Հռովմեական քահանաներէն 32 անձինք ժողով մը ըրին Պատէնի Վքսու թեան Սպէմ քաղաքին մէջ , տեսնելու համար թէ ինչ պէտք է ընել որ աս մեծ յուզմունքին առջին առնուի : Ըս ժողովին մէջ շատ խօսքեր և դանաղան առաջարկութիւններ ըլլալէն ետեւ , վերապէս հետեւեալ քանի մը խնդիրներուն վրայօք միաբանեցան , և որոշեցին իրենց արքեն պիսկոպոսին առաջարկելու զանոնք : (1) Թեմական Սինոդոսներուն վերատին հաստատութիւն տալ , որ Եպիսկոպոսին օշնեն՝ թեմին կառավարութեանը մէջ : (2) Հրապարակաւ ժամերգութիւնը բարեկարգել , և Լստուածային պաշտօնին մէջ Վերամաներէն լեզուն գործածել : (3) Սարժութիւն և կրթութիւն տալ նորահաս քահանաներուն : (4) Եկեղեցականաց ամուսնանալու հրաման տալ : Երբոր աս վերջին խնդրոյն վրայ վիճաբանութիւն կը ըլլար , 76 տարեկան ծերունի Ս . Հանը՝ որ Սարքտօթ քաղաքին ժողովոգայետն է , ոտքի վրայ ելաւ և մէկ բարձր ու փսփմ ձայնով մը ըսաւ . “ Իմ եղբայրներս , գիտէք որ ես 76 տարու եմ . 53 տարի է որ քահանայական պաշտօնին մէջն եմ . ուստի կրնաք հաւատալ թէ ամուսնանալու վիճակը աւելեալն միտքէս չեմ անցուներ : Բայց շատ պատմութիւններ կարգալէս և իմ կենացս երկափոր ծառութեան , և իմ մարդոց վրայ ըրած գիտողութիւններէս աղէկ իմացած եմ որ եկեղեցականներուն պէտք է ամուսնանալ : Ենոր համար կըրկենեմ՝ ձեզի Վիկիական ժողովին մէջ ծերունի փոփոխութիւն Եպիսկոպոսին ըսած ախօսքը , թէ Սեր Եկեղեցին պէտք չէ այնպիսի լուծ մը դնէ քահանաներուն վրայ որ Տէրն մեր Հիսուս Քրիստոս չգրաւ ” : Ինչ զարմանք որ բուն Հռովմեական քահանայից ժողովին մը մէջ՝ ասանկ մէկ խօսք մը զուրցուի :

“Վաղըիայի մէջ մէկ ընկերութիւն մը ունիմք , որ Լստուծոյ մեծ օրհնութիւնը կը վայելէ : Գործը սկսաւ մէկ մարդով մը՝ որ գիրք ծախողէ մը Լստուածաշունչ մը առնելով՝ անով դարձի եկեր էր , ետքը մէկ Եկեղեցական մըն ալ՝ դարձաւ Լեւտարանին . կամաց կամաց աւետարանական եկեղեցիներ հաստատուեցան , որոնց վրայ աւետարանական քարոզիչներ ալ դրուեցան , և հիմա բանը շատ յառաջ կը ըլլայ : Քանզի չէ թէ մասնաւորապէս մէկ անձ մը հոս տեղ , և մէկ ուրիշ մը հոն տեղ , այլ ամբողջ ժողովուրդներ ոտք կը կեն Պապին դէմ : Սէկ գաւառ մը՝ ուր վեց ամիս առաջ բնաւ մէկ Ռոմիէսդանդ մը չկար , հիմա վեց աւետարանական Եկեղեցիներ կան , որոնք վեց քարոզիչներ և վեց վարժապետներ ունին : Ըս բանս չէ թէ միայն մէկ տեղ մը կը պատահի , հապա առնէ տեղ ըլլալու վրայ է :

Գոնէ հարիւր տեղէ քարոզիչ կը ընդդրեն : Ըս մօտերս գրաւաճառին մէկը՝ քանի մը Լստուածաշունչ ծախսեր էր Վաղըիոյ հարաւային կողմը քաղաքի մը մէջ , ժողովուրդը՝ կարգաով զանոնք՝ քարոզիչ մը ուղեցին : Ս . Ուրիքս լարեկամինս մէկ քարոզիչ մը խրկեց հոն : Ընալին օրը հարիւր հոգի գացեր են մտիկ ընկու , երկրորդ օրը երկու հարիւր , և շաբթուան վերջը 1500 : Սէկ գաւառի մը մէջ հինգ եկեղեցիներ քարոզիչ կուղէին , և ուրիշ գաւառ մըն ալ երեսունուինը ժողովներ քարոզիչ ուղեցին : Լստուծոյ խօսքը խնդրելու եկողները միմեկ հասարակ ժողովուրդները չեն , այլ մանաւանդ քահանաները : Լսեցի որ երկու Լնգըիացի Ռոմիէսդանդ եկեղեցականներ՝ պապականութեան դարձեալ քահանայ եղեր են . անոնք չէ թէ լուսին՝ այլ խաւարին դարձեր են :

“Բայց ձեզ միտքարելու համար պէտք է իմացունեմ՝ ձեզի , թէ մեք շատ քահանաներ ունիմք Վաղըիայի մէջ , որ դարձան Լստուծոյ գիտութեանը եկան : Ըս օրերս երեւելի Լուսնորդ մը , Վաղըիայի մէջ մէկ մեծ քաղաքի մը Եպիսկոպոսը , Լեւտարանին դարձաւ : Ընալին անգամ Լեւտարանականաց եկեղեցին երթալուն՝ մեծ զարմանք մը եղաւ ժողովուրդոց մէջ : Ըն նոյն զաղաքին մէջ քիչ Ռոմիէսդանդներ կային , բայց հիմա գեղեցիկ մատուռ մը ունին , և լեցուն է պապականներով որ կուգան քաղաքը՝ Լեւտարանի քարոզութիւնը լսելու ան անձէն՝ որ շատ պատուելի է իրենց : Ըս Եպիսկոպոսը առաւօտէն մինչև իրիկուն հանգստութիւն չունի Հռովմեական ժողովուրդէն , որ կուգան Լստուածային ճամբուն մէջ կրթուելու :

“Գրաւաճառին մէկը Սէն քաղաքին մէջ երբոր գիրք կը ծախէր , շատ հակառակող քահանա մը եկաւ իրեն որ քննէ ան գիրքերը , և ըսաւ . “ Լրտեսեմ որ ձեր գրքերուն մէջ շատ տեղ Քրիստոսի դառնալու վրայ խօսուած է , բայց քահանայի առջեւ խոստովանելու վրայ բան մը ըսուած չէ “ անշուշտ Ռոմիէսդանդի գրքեր եւ՝ ատոնք ” : Հոն գտնուող մէկը բացաւ Ստկարանը , տեղը ցուցուց քահանային ու ըսաւ . “ Ձեր տեսներ որ խաչեալ աւաղակը թուղութիւն դտաւ Հիսուս Քրիստոսէն , առանց խոստովանելու քահանայի մը օգնութեանը , և արքայութիւն դնաց : Ստեփանոս ալ մեռած ժամանակը միտքէն անցուց արդեօք թէ խոստովանելու քահանայի մը կարօտ է ” : Քահանան պատասխանեց . “ Շմարիտ է որ առջի ատենները եկեղեցւոյ կանոնները ճիշդ հիմակուաներուն պէս չէին ” : Ուրիշ անգամ մը գրաւաճառին մէկը զպրատուն մը գնաց և Վորկտակարաններ կը ցուցնէր դպրատանը վարժապետներուն և աշակերտաց : Քահանային մէկը եկաւ , և երբոր իրեն հարցուցին ան գրքերուն

տասխանս խրկելով կը բարձրանայ թեմ որ շատ
երջանիկ ըլլաք, և կը խրկեմ ձեզի աս երե-
ւելի թուղթս :

25 տարի՝ 11 ամիս՝ 22 օր .
(« Եւէլ և Կէկ » . 20 . 1845 :)

Ո՞վ էն Բրոնէհաւիտները :

Հռովմայ Պապը կը հաստատէ թէ երկրիս վրայ
ինքը Վրիստոսի փոխանորդն է, և աս պատճա-
ռով կը պահանջէ թէ իրաւունք ունի ծայրագոյն
իշխանութիւն ունենալ երկրիս բոլոր ազգերուն
և ան ազգերուն իւրաքանչիւր անձին հաւատքին
վրայ : Պապը հերետիկոս և ապստամբ կը համա-
րի ան ամենքը որ ղենքը իրենց հոգեւոր գլուխ
չեն դաւանիր, և զանոնք յաւիտեանական կորուս-
տեան ժառանգներ ըլլալու կը վճռէ :

Բազմաթիւ ժողովուրդ՝ որ ազգով և լեզուով
մէկը մէկէ տարբեր են, և ունին մէկը մէկէ տար-
բեր Բստուածաբանական կարծիքներ և կրօնա-
կան ծէսեր, Պապին աս պահանջմունքները գիտ-
նալով՝ միաբան ձայնով կը հաստատեն թէ անոնք
անտեղի և անիրաւ պահանջմունքներ են, և ա-
սոր համար կը հերքեն զանոնք : Ուրիշ խօս-
քով, յայտնի բոլոր (Բրոնէհաւ) կընեն անոնց
դէմ, և ասանկ՝ անոնք ամէնը Բրոնէհաւիտ են :
Եւ հասոնցմէ են Հայերը, Յոյները, Յակո-
բեանները, Վեստորեանները, Խիտիները և
Հայկէզները : Եւ և Ուստաց բոլոր եկեղեցիք և
Վերմանիոյ զանազան նահանգներուն մէջ շատ
բրիտանոնայ ժողովուրդներ : Գրեթէ բոլոր
բնակիչները Հոլանտայի, ԴՎէտի և Տանի-
մարքայի : Սիլիոնաւոր անձինք Վալդիայի
մէջ, Լեզգիայի ժողովուրդին մեծ մասը, Սկով-
տիա, և Լեմբիգայի Սիւացեալ Վահանքները :

Եւ ասոնցմէ զատ՝ որովհետեւ Պապը ընդհա-
նուր մարդկային սեռին վրայ հոգեւոր իշխանու-
թիւն ունենալ կը պահանջէ, անշուշտ բոլոր
Սահմանականները, Հրեաները և Հեթանոս-
ները զինքը չընդունողներուն կարգը կը սեպուին :
Եւ թէպէտ չեմք կրնար ըսել թէ անոնք ամէնն
ալ յատկապէս բողոքած են աս պահանջմունք-
ներուն դէմ, վասն զի անոնց Դ շատերը ամենեկին
չեցեցին ան բանը թէ աշխարհիս վրայ մէկ մարդ
մը կայ որ այսպէս կը հաստատէ թէ ինքն է մարդ-
կային ազգին հոգեւոր գլուխը, այսու ամենայնիւ
տարակոյս չկայ որ եթէ գիտնային աս պա-
հանջմունքները՝ ամէնը մէկ տեղ պիտի չընդու-
նէին և անարգէին զանոնք, վասնորոյ անոնք ալ
աս մտքը կրնան Բրոնէհաւիտ ըսուիլ :

Բայց աս վերջինները հաշիւէն դուրս ձգե-
լով՝ և միայն ան մէկաներուն նայելով՝ որ Բրո-
նէհաւիտ հերետիկոս Պապին պահանջմունքները,

չանանք յօշուածիս դուրսը եղած հարցմունքին
պատասխանը տալու : Եւ աս յայտնի է որ Բրո-
նէհաւիտ բառը շատ ընդհանուր և անորոշ նշա-
նակութիւն մը ունի : Օրինակ ժողովուրդոց
կը յարմարի աս անունը, թէպէտ ազգով՝ լե-
զուով՝ սովորութիւնով և հաւատքով տարբեր
են մէկը մէկէ : Սիւացեալ մէկ բան մը հասարակ է
իրենց, և աս ան բանն է որ կը միաբանին
Հռովմայ Պապին պահանջմունքներուն դէմ բո-
լոր (Բրոնէհաւ) ընելու : Իսկ ուրիշ նիւթերու
վրայով կարելի է այնքան տարբեր ըլլան մէկը
մէկէ՝ որչափ որ ըլլաւ խաւարէն տարբեր է :
Ուստի թէ որ մէկը հարցունէ թէ մէկ Բրոնէհա-
ւիտ մը ի՞նչ բանի կը հաւատայ, աս հարցմուն-
քին անվրէպ և վայելուչ պատասխան մը անկա-
րելի է տալ, մինչև որ հարցունող իմացունէ
թէ ո՞վ է իր հարցունած Բրոնէհաւիտը . Հայ
մըն է ան Բրոնէհաւիտը, Յոյն մը, Յակոբեան
մը, Վալդիացի մը, Լեզգիացի մը, Սկովտացի
մը կամ Լեմբիգացի մը :

Գարձեալ՝ Բրոնէհաւիտները՝ քիչ Պապը
բոլոր հերետիկոսները, ոչ միայն ազգային տարբե-
րութեամբ կը բաժնուին մէկը մէկէ, այլ նաև
կրօնական կարծիքներով : Օրորօրինակ՝ անոնց
մէջ կան Սահմանականներ, կան Բեստարա-
նականներ և կան Բնահաւատներ : Եւ յայտնա-
պէս անվայել բան մըն է ասոնց մէկ կարգին
կրօնական կարծիքները մէկ ուրիշ կարգէն ե-
ղողներուն տալ, որ անոնք բնաւ այնպէս չեն
դաւանիր : Կուղիմք ըսել թէ շատ անհաւատ-
ներ կան աշխարհիս վրայ որ Պապը կը հերքեն,
և գլխովին իրաւացի չէ անոնց անհաւատ կար-
ծիքները Բեստարանականներուն տալ, ինտոր
նաև իրաւացի չէ Սահմանականներուն տալ,
քանզի երկուքն ալ բնաւ անհաւատութիւն չեն
դաւանիր :

Գարձեալ վերջապէս երորդ դարուն բազ-
մաթիւ աւետարանին հետևող Բրոնէհաւիտներ
բանադուրեւով՝ Հռովմայ Եկեղեցիէն դուրս
ձգուեցան, քանզի ուղեցին որ Բստուածոյ խօսքն
ըլլայ իրենց մի միայն անսխալելի և ամենաբաւա-
կան առաջնորդը հաւատքի և վարուց մէջ : Եւ
անոնք Հռովմայ Եկեղեցիէն բաժնուելով՝ Վրիս-
տոսի Եկեղեցիէն բաժնուած չեղան, ճիշդ ինտոր
որ Հայերը Վրիստոսի Եկեղեցիէն բաժնուած
չեղան, երբոր ճերմորդ դարուն Վաղկեղդոնի ժո-
ղովը մերժեցին և ան ատենի քրիստոնէից մեծ
մասէն բաժնուեցան : Թէ որ Հայերը անատե-
նը բաժնուելու համար բաւական փաստեր ու-
նէին նէ, ժող դարուն Բեստարանականները
ալ աւելի մեծ փաստեր ունէին : Ինչ և իցէ
Հայերը չեն կրնար ըսել թէ հերետիկոս և հեր-

ձուռածող են ան Լեւոնաբանականները՝ Հռովմայէն դատուած ըլլալնուն համար, որովհետեւ բուն իրենք ալ նոյնպէս ըրին Վաղիկ լոնի ժողովին ատենը :

Հայոց ազգին մէջ կան այնպիսի անձինք, որ ճիշդ պապականներէն լեզու առնելով՝ ամէն կերպ նախատինքներ կը դիպեն Լեւոնաբանական Բրոթէստանտներուն վրայ, ըսելով թէ անոնք աղանդաւոր և հերետիկոս են, և Վրիստոսի Եկեղեցիէն դուրս ձգուած, ճիշդ ինտոր որ պապականները, հերձուածող կոչելով՝ կը նախատեն զայնքը, Պապին Հնազանդելնուն համար : Չեմք կրնար հասկընալ թէ ասանկ ըսողներուն միտքը ի՞նչ է : Երբեք ըսել կուզեն թէ Լեւոնաբանական Բրոթէստանտները Վրիստոսի ճմարիտ Եկեղեցիէն դուրս են, որովհետեւ Հայոց Եկեղեցիին հետ միաբանած չեն : Ուրեմն կը հետեւի թէ Հայոց եկեղեցիէն դուրս եղողը Վրիստոսի ճմարիտ Եկեղեցիէն դուրս է :

Կամ թէ արդեօք ըսել կուզեն թէ Լեւոնաբանական Բրոթէստանտները պարտաւոր են Հռովմայ Եկեղեցիին նորէն յարելու, եթէ ոչ չեն կրնար Վրիստոսի ճմարիտ Եկեղեցիին անդամներ ըլլալու : Ուրեմն կը հետեւի թէ Հռովմայ եկեղեցին է Վրիստոսի մի միայն ճմարիտ Եկեղեցին, և աս իօսքը ըսողները յայտնի կը պարտաւորին առաջին օրինակը ցուցնելու, այսինքն պէտք է որ առաջ իրենք Հռովմայ Եկեղեցիին յարին, և իրենց բոլոր ազգակիցները յորդորեն որ նոյնպէս ընեն :

Իսկ թէ որ անոց միտքը ոչ առաջինն է և ոչ երկրորդը, կուզեմք իմանալ թէ ի՞նչ է իրենց միտքը :

Արձախան հարաւոր :

Վրիստոնէական կրօնքին Լստուածային հիմնադիրը Յիսուս Վրիստոս ըսաւ (Ս․ Գալ․ Ժ. 34), թէ Լեւոնաբանը “սուր մը” պիտի ըլլայ, և թէ անով (մարդոց չարութեանը համար) հայրը իր որդիէն և մայրը իր աղջիկէն պիտի քակուի : Ինքը առաջուց իմացուց իր աշակերտներուն թէ անոնք ամենէն ատելի պիտի ըլլան իր անունին համար, և թէ անոնց ամենէն մեծ թշնամիները իրենց ընտանիքը պիտի ըլլան : Բայց ըսաւ, “Լն” որ հայրը ինծմէ աւելի կը սիրէ, ինծի արժանի չէ, և ան որ աղան կամ աղջիկը ինծմէ աւելի կը սիրէ ինծի արժանի չէ” : և վասնորոյ “ան” որ իր անձը ապրեցունել կուզէ՝ պէտք է որ իր խաչը առնէ ու իմ ետեւէս գայ” : Նոստան իր Տերօմէն աւելի չէ : Թէ որ տունին տէրը Բեղդերուդ կանչեցին, որչափ աւելի անոր ընտանիքը : Ուստի մի՛ վախճաք անոնցմէ : Տէ՛ւ Ս․ Գալ․ Ժ. Ժ. 3 :

Սեր նախահօրը Ադամին իյնալէն ՚ի վեր կրօնական հալածումը բնուէ չափակեցաւ աշխարհիս մէջէն : Կայէնին ունեցած ատելութիւնը իր եղբորը Աբելին դէմ, կրօնքի համար չէր մի : Եւ անշուշտ ճմարտութեան համար հալածումը միշտ պիտի ըլլայ մարդոց մէջ մինչև ան փառաւոր օրը, որ ատեն մեր Լեւոնաբանալ Փրկիչը Վրիստոս, ամենք իրեն պիտի նազանդեցունէ :

Բայց աշխարհիս մէջ կրօնական հալածումն ալ աւելի անիրաւ բան մը չիլայ : Վանդի ի՞նչ իրաւունք ունի մէկը բռնի հրամայելու ինծի թէ այս ինչ բանին հաւատա՛ւ և այս ինչ բանին մի՛ հաւատար : Խղճմտանքի վերաբերեալ բանեւրուն մի միայն Տէրը՝ Լստուած է : ամեն մարդուն իր անձին համար հաշիւ պիտի տայ և ոչ մէկ ուրիշին անձին համար : Հատմ. Ժ. 12 :

Ասանորոյ ինտոր որ վերջին օրը մէկը պիտի պատասխան չտայ իմ՝ հաւատքիս համար, անանկ ալ հիմա մէկը չընար իմ հաւատքիս խառնուիլ բռնութեամբ : Լեւոնաբանին քննութիւնով իր խղճմտանքին պէս հաւատալու, և մարդիկ ինչ որ բռնութեամբ կընեն մէկու մը՝ անոր հաւատքը փոխելու համար, ատ բանը անիրաւութիւն ու չարութիւն է : Լեւոնաբանութիւն կընեն իրենց գաղափարները չընդունողներուն դէմ, արդեօք պիտի ուղէի՞ն որ ուրիշներն ալ ան նոյն բանը ընեն իրենց դէմ :

Ինչեւ իցէ կրօնքի համար հալածում ընելը ինտոր որ գէշ բան է անանկ ալ յիմարութիւն է : Հալածութեամբ մարդոց միտքերը չեն համոզուիր : մարդիկ փաստերով և վկայութիւններով կը համոզուին և ո՛չ թէ հալածութեամբ : Սարգիսի միտքը այնպէս բան մըն է որ միշտ բռնութեան դէմ կը կենայ : Վարձեալ բռնութիւն գործածողները յայտնի կը ցուցնեն որ ճմարտութիւնը իրենց կողմը չէ : Բայց թէ որ մէկ վարդապետութիւն մը սուտ է և ուրիշ վկայութիւնով չափապանուիր՝ միայն թէ բռնութիւնով, անիկայ պաշտպանութեան արժանի չէ : Եւ երբոր շատերը և ջօրաւորները կը հալածեն քիչերը և տկարները, միայն անոր համար որ չեն ուզեր հաւատալ ան սուտ բաներուն՝ որոնց որ չեն կրնար հաւատալ, միշտ ՚ի զննին կեցող գիտունները՝ իրաւունքը հալածողներուն կուտան, ըսելով թէ հալածողները իրենց ուրիշ վկայութիւն բերել չկրնալով՝ անոր համար կը սկսին հալածել : ճմարտութիւնը ունեցողները կարօտ չեն ասանկ միջոցներ ՚ի գործ դրուելուն :

Տէրն մեր Յիսուս Վրիստոս երբոր կընախաձայնէր իր աշակերտներուն, թէ ի՞նչպէս պիտի հալածուին անոնք ճմարտութեան համար, պատուիրեց անոնց որ չվախնան : Եւ ինչո՞ւ արդեօք վախնալու չէին : Ասան զի՝

Վախ իրենց թշնամիները շատ տկար պիտի ըլլային : անոնք միայն մարդիկ էին, և շատ դիւրին էր Վրիստոսի երբոր իրեն յարմար երևար,

իր ճշմարտութեանը դէմ անոնց ի գործ գրած ամէն ջանքերը բնաջինջ ընելու : Ամանապէս անոնք չէին գիտեր թէ ինչպէս պիտի յառաջ երթայ իրենց գործողութիւնը , ո՛չ ալ թէ անոր վերջը ինտոր պիտի ըլլայ իրենց , աղէկ՝ թէ գէշ . քանզի ամէն բան վախճան պիտի ունենար Հիտուս Վրիստոսի ուղածին պէս , որուն մասաւր անոնք կը հալածէին : Ինքը ամէն ատեն կարող էր այնպէս կարգին դնել ամէն պարագաները՝ որ ազատ մնայ իր ժողովուրդը և բուն հալածիչներուն վրայ գայ ան նայն չարիքը՝ որն որ անոնք պատրաստեր էին Վրիստոսի աշակերտներուն համար : Տէ՛ս Սաղ. Է. 15 : Ժ. 6 : Եւ շատ անգամ բուն հալածիչները այնպէս աղէկ գիտէին իրենց տկարութիւնը՝ որ աւելի երկչոտ կը ըլլային և աւելի մեծ նեղութիւն կը կրէին իրենց երկիւղէն . քան որչափ որ հալածուողներուն կուտային : Եւնոնք որ գիտութեամբ կը հալածեն ճշմարտութեան հետեւողները , անտարակոյս երբեմն կը զոգային , երբոր գիշերը մինակ իրենց անկողինին մէջ միտք բերէին Լստուծոյ արդար դատաստանը , որ իրենց վրայ գալու էր :

Երկրորդ՝ Վրիստոս իր աշակերտներուն պատուիրեց չվախնալ , վասն զի ան միջոցները որ թշնամիները իրենց ձեռքը բռնած պիտի գործածէին՝ շատ տկար էին : Վառզի մարդիկ վերջապէս ինչ կրնան ընել , որով կարող ըլլան քուրիչ մարդիկը ճշմարտութեան հետացունելու : Հալածիչներուն գէշքերը ինչ են . ահա միայն ատնք են . նախատիք , յանգիմանութիւն , ծաղրաբանութիւն , ծիծաղներ , գէշ անուններ , չարաչար բանադրանք , սաստիկ ծեծ , մարդիկ իրենց ստացուածքէն զոկել , բանտ և աքսորանք : Երդարև ատնց ամէն մէկը կրնը՝ շատ դժուար է , մանաւանդ Վրիստոսի բանակին նուրահաս զինուորիներուն : Բայց աս յիշուած բաները կրնան արդեօք աւերել քրիստոնեայի մը երջանկութիւնը , ո՞վ կրնայ հետացունել զանկիւր Վրիստոսի սիրոյն . նեղութիւնը , սրտմաշէնքը , հալածանքը , սո՞վը , մերկութիւնը , վիշտը , թուրը , մանաւանդ թէ ամէն աս բարուն մէջ ինքը կը յաղթէ Ենոն՝ որ սիրեց զմեզ : Հոսմ. Դ. 35 , 37 : Թէ որ մարդիկ իրենց կտրին գէշէն գէշը ընել ուղին , միայն մարմինը կրնան սպաննել և անկէց ետքը ուրիշ ընելիք մը չունին . ամէն ասոնք մարմնատուր գէշքեր են , և ճշմարտութիւնը աս բաներովը յաղթուելիք չունին :

Լստուածաշնչէն մէջ շատ օրինակներ կան , որ կրցուցնեն թէ բռնութիւնը կարող չէ խափանել ճշմարտութիւնը : Վանիէլ մարգարէն առիւծներուն դուրը ձգուեցաւ . քանզի Լստուծոյ աղօթքը կը ներ և ոչ մարդու . Սեբաբ՝ Սիւսաբ՝ և Լեւիդագով , եօթնպատիկ ջուռուցած լողցին մէջ ձգուեցան , քանզի չուղեցին երկրը-

պագութիւն ընել մէկ կուռքի մը : Բայց ո՛չ Վանիէլին դէմ և ո՛չ երեք մանկուսներուն դէմ՝ հալածիչները կարող եղան իրենց ուղածը յառաջ տանելու : Եւ ատնցիկ զատ ուրիշ շատերը կային Վրիստոսէն առաջ , (Տէ՛ս Եբ. Ժ. 34—39 .) ինչպէս նաև շատերը եղան Վրիստոսէն ետքը , որոնք իրենց կեանքը թողուցին , բայց երբէք ճշմարտութիւնը չթողուցին . և իրենց թափած արիւնը՝ բարեբեր սերմ մը եղաւ , ուրիշց առատ հունձք մը քաղեց եկեղեցին . քանզի շատ մարդիկ անոնց չարաւարքին համբերութիւնը և անոնց հաւատքը տեսնելով՝ ճշմարտութեան դարձան :

Վործք Լուսքերցին Դ. դուրս 41 համարին մէջ կը կարդամք որ Պետրոս և մէկուր Լուսքեաղները երբոր ծեծ կերան , ուրախացան . ինչու որ Տէրոջը անունին համար արժանի եղան անարգութեւնը : Վարձեալ՝ Վործք . Ժ. 23—25 համար , կը կարդամք որ Պօղոս և Դիդա շատ ծեծ կերած՝ ներսի բանտին մէջ դրուած՝ և ոտքերնիկ ալ փայտի մէջ պնդուած էին , բայց կէս գիշերին աղօթք կընէին և Լստուած կ'օրհնէին : Եւ կէց զատ Պօղոս կը պատմէ թէ՛ ինքը հինգ անգամ , քստունէն մէկ պակաս ծեծ կերաւ . իրեք հեղ գաւազանով ծեծուեցաւ , և անգամ մըն ալ քարկոծուեցաւ , թողունք Վրիստոսի համար կրած ուրիշ շատ չարաւարքները , (Դ. Կորն. Ժ. 24—27) և սակայն ինքը կրէս՝ « Լեցուն եմ միտք թարութիւնով , աւելցած եմ ուրախութիւնով մեր ամէն նեղութիւններուն մէջ » : Դ. Կորն. Ժ. 4 :

Ուստի անոնք որ ճշմարտութեան համար նեղութիւն կրելու արժանի կը ըլլան , թող աղէկ նկատեն իրենց առջը դրուած ընտրութիւնը . Եւնոնք՝ կամ Լստուծոյ կողմը ընտրելու են և կամ՝ մարդոցը , կամ՝ ճշմարտութեան կողմը՝ և կամ՝ մոլորութեանը : Լստուծոյ հաղանդիկք՝ թէ մարդոց . ահա աս է հարցմունքը : Լստուծու՞ վախճանք՝ թէ մարդիկներէն . ահա աս է վճռելու բանը : Եւ սոսկալի բան չէ՞ որ Լստուած և մարդիկ մէկտեղ բաղդատուելէն ետեւ՝ զԼստուած թողունք և մարդոց կողմը դառնանք :

Բայց սակայն թէ որ մոլորութիւնը չընդունինք՝ մարդիկ պիտի բանադրեն և պատժեն զմեզ , պիտի նախատուինք և ծաղը ըլլանք , բանտը զրուինք և ծեծ ուտուինք , տուններէն դուրս պիտի վաճառեն զմեզ , մեր գործքերը ձեռքերնուս պիտի առնեն , և առանց տունի ու բարեկամի թափառական պիտի պտըտինք : Եւ , սողոգ է աս բանը . բայց բոլոր աս նեղութիւնները ժամանակաւոր են . և թէ որ մարդիկ մեզ սպաննեն ալ , միայն մարմիննիս պիտի սպաննեն : Ուր ընդհանրապէս թէ որ մէկ դի թողունք ճշմարտութիւնը՝ մարդոց հաճելի ըլլալու համար , անոնց՝ բարեկամութիւնը միայն քիչ մը ատեն պիտի տուէ , քան-

զի մեծք շուտով պիտի մեռնինք, և անատենը իր յաւիտեանական բարկութեանը պիտի մատնէ զմեզ ան Մատուածը՝ որն որ անպատիւ ըրինք, և ան Քրիստոսը՝ որն որ մերժեցինք:

Ս'ի որ առանց վախճանի Քրիստոսի ճշմարտութիւնը դաւանի՝ Մատուած միշտ անոր առաջնորդը և պաշտպանը պիտի ըլլայ: Մատուած հոգ կըտանի մինչև անգամ ճնշողութեանը. իր ժողովուրդին դիմու մաղերուն ամէնն ալ համբաժէ է, ու առանց իր հրամանին անոնցմէ մէկը գետինը չի յնար: Քրիստոս է ան աղէկ հովիւը և իրեն ետեւէն գացողներուն կըսէ, «Ս'ի վախճանը պիտի հօտ. ինչու որ ձեր Հայրը ուզեց՝ որ ձեզի տայ թաղաւորութիւնը»:¹ Ս'ի. Ժբ. 32: Ուրեմն ամէն ատեն ճշմարտութիւնը դաւանիք մարդոց առջևը, և Ս'ի որ անոր տուողն է՝ պիտի դաւանի զմեզ Մատուածոյ և իր հրեշտակներուն առջևը: Բայց թէ որ մարդոց վախճանը Քրիստոսի ճշմարտութիւնը ուրանանք հոս տեղ, վերջին օրը Քրիստոս ալ մեզ պիտի ուրանայ և պիտի մերժէ զմեզ իր ներկայութենէն յաւիտեանս յաւիտեանից:

Վօրնիայի Արեւիկայական հանգը:

(Ս'օրնիայի Հերայի օրագրէն:)

Սունթեր, 19 Հոկտ.

«Մառտոս Ժամը եօթը անցած (ըստ լատ.) մեռաւ երեւելի իղեմէս Օգոստոս Արքեպիսկոպոսը, մէկ երկար ու ծանր հիւանդութիւն մը քաշելէն ետեւ: Միակայ շատ տարի Վօրնիայի Արքեպիսկոպոսական իշխանութիւնը վարեց, (թէ և աս բարձր պաշտօնը Բրուսիոյ վերջին Ռադաւորը առած էր իրմէն,) և խէլ ժը ատեն ալ մեր քաղաքին մէջ բնակեցաւ: Վանի մը շաբաթէ 'ի վեր աս յարգապատիւ Առաջնորդի ցաւերը այնքան սաստիկ էին, որ մեծ փափաքով կըցանկար մեռնելու և ան ցաւերէն ազատելու, թէպէտ և նոյն ատենը հատարեալ հնազանդութիւն կըցուցնէր Մատուածային կամացը: Իր մեռնելէն քանի մը օր առաջ՝ շատ ջերմաւնդ անձինք իր մահուան անկողինին բոլորտէրը շարունցան, որ անոր եպիսկոպոսական օրհնութիւնը առնեն. բայց անիկայ միշտ իր օրհնութիւնը վերջացունելուն՝ խնարհաբար իրեն եկողներէն կրնողրեր որ իրենց աղօթքներուն մէջ յիշեն զինքը: Արքեպիսկոպոսին իր ձեռքովը գրուած կտակին մէջը՝ իր թաղմանը համար աս հետեւեալ կանոնը գտնուեցաւ. «Գուզեմ որ ուր տեղ մեռնիմ չէ՝ զիս հոն թաղեն. զանգուի հնչեցունելուն և թաղման վերաբերեալ ուրիշ բաներուն ծախքը քիչ ըլլայ որչափ որ կարելի է, և սոյնորական աղօթքները ըսուին: Կըբաղձամ որ հասարակ տապանաբար մը դրուի իմ վերջին հանգստարանիս վրայ, և տապանադիրը միայն աս հետեւեալ լայ լատիներէն լեզուով՝ «Հոս կըհանգչէ իղեմէս Օգոստոս Վօրնիայի Արքեպիսկոպոսը, Հռոմէայ Արքայան Աթոռին՝ Ղուիբաղը, և Պարոնը Տրոյսայք տը Վիսգրինի, ծնաւ 21 յունվարի 1773, և մեռաւ. . . . Աղթքը ըրէք իր խղճալի հոգին համար»: Աս կտակագիրը Արքեպիսկոպոսին մեռած ատենը քովէն ելեր է»:

Արեւմտեայ հետեւեալ խորհրդածութիւնը ընել աս նշանաւոր յօդուածիս վրայ:

Արքեպիսկոպոսին խօսքերը կըցուցնեն մեծ խնարհամտութիւն և խորին զգայութիւն իր մեղաւոր ըլլալուն վրայ: Անտարակոյս ամէն մարդ աս նոյն զգայութիւնները ունենալու է որչափ բարձրաստիճան մէկն ըլլայ ան: Աշխարհիս մէջ ամենամեծ և ամենաբաւ անձն ալ՝ մեղաւոր է, և պարտի իր անանկ ըլլալը խոստովանիլ Մատուածոյ և մարդոց առջևը: Բայց ան բաղձանքը՝ որն որ Արքեպիսկոպոսը կըյայտնէ թէ իր մեռնելէն ետեւ աղօթք ընին իր խղճալի Հոգիին համար, պատճառ կուտայ մեղի հարցունելու թէ ո՞ր կըմնար իր ունեցած հաւատքը Հիսուս Քրիստոսի վրայ: Թե որ Արքեպիսկոպոսը ճշմարտապէս կըհաւատար Հովհաննէս Առաքեալին աս խօսքերուն, «Մեր (Մատուածոյ) Որդւոյն Հիսուսի արեւունը մեզ ամէն մեղքերէն կըարբէ» (Ս'ի Հովհ. Թ. 7.) ինչու համար վախցաւ թէ քաւարանը պիտի իջնէ և հոն տեղ ուրիշներուն աղօթքովը իր մեղքերուն թողութիւն պիտի ստանայ:

Ան ձայնը՝ որ երկինքէն եկաւ Հովհաննէսին՝ Պատմիս կղզիին մէջ, կըսէր. «Երանի՜ ան մեռնողներուն՝ որոնք 'ի Տէր ննջեցին հիմա. ասիկայ կըսէ Հոգին, ինչու որ իրենց աշխատութենէն հանգչեցան: Հայտ. Ժբ. 13: Աս միաթարական խօսքը չիլեց արդեօք Արքեպիսկոպոսը:

Պօղոս առաքեալ՝ Վօրնիայեցոց գրած երկրորդ նամակին մէջ կըսէ. «Ուստի կըհարմարձակիմք՝ և աւելօք ալ կուզեմք աս մարմինէն ելլել, ու Մատուածոյ քով մոննել» (Բ' Վօրնի. Ե. 8.) նաւ՝ ք. Վիլիս. Թ. 23, 24 համարներուն մէջ կըսէ. «Երկու կողմանէ ալ նեղութիւն ունիմ», ելլելու ու Քրիստոսի հետ ըլլալու փափաքիլը աւելի աղէկ կըսեպիմ. և աս մարմինիս մէջ կենալ մնալ՝ ձեզի համար շատ հարկաւոր»: Հոս տեղ կըտեսնեմք որ Սրբազան Առաքեալը բնաւ մէկ գաղափար մը չունէր թէ Քրիստոսի առջևը ելլելու կարող ըլլալէն առաջ քաւարանը երթալ պէտք է: Ուրեմն ինչու վախցաւ Արքեպիսկոպոսը թէ հոն պիտի խրուի: Կարելի է մէկը ըսէ թէ Պօղոս՝ առաքեալ մին էր, անոր համար իր հաւատքը շատ էր և մեղքը քիչ, քան թէ Արքեպիսկոպոսին: Բայց չէ՝ որ անոր կըսեն թէ Նպիսկոպոսները և Արքեպիսկոպոսները Առաքելոց յաջորդներն են: Ինչ և իցէ աս նիւթիս վրայ խօսիլը ձգելով, Վաղարոսին պատմութիւնը ձեռք առնենք, որովհետեւ անիկայ առաքեալ չէր: Միջատունին և Վաղարոսին առակին մէջ կըկարդամք որ արքայտ Վաղարոս մտածին պէս՝ Հրեշտակները Արքահայրն գողը տարին զանիկայ, (Ղուի. Ժբ. 22.) աղքատ Վաղարոսին համար որ քաւարան չկար, ինչու քաւարան պիտի ըլլայ Վօրնիայի Արքեպիսկոպոսին համար: Տե՛ս նաեւ խառնուած աւագակին պատմութիւնը: Աս որդըմիկ մեղաւորը ամենին մէկ արժանաւորութիւն մը չունէր անոր վրայ իր յոյսը դնելու, այլ միայն կըհաւատար Քրիստոսի քաւարանութեանը, և Քրիստոս ըսաւ անոր. «Ինչ աս պիտի չեալ գրախտին մէջը պիտի ըլլաս»: Երբ աս շարագործ աւագալիս համար որ քաւարան չկար, նորէն կըհարցունեմք, ինչու համար Արքեպիսկոպոսը վախցաւ թէ մէկ քաւարան մը կայ իր խղճալի հոգին համար»:

Երեւելէ լսար Լուսնայէն :

Նիկողայոս կայսրը Ռուսաց մօտերս Հռովմ երթալուն երկու անգամ տեսութիւն է ըրեր Պապին հետ : Ալլուի թէ Վահանայապետը աս պատեհութեամբս քաղաքավար լայց ազգու եղանակով մը իմացուցեր է կայսեր՝ իր տրտմութիւնը ան հալածանքին համար, որ աս մօտերս եղաւ Ռուսաստանի մէջ գոնուող Հռովմէական ժողովրդոց դէմ : Կայսրը ըսեր է թէ ան բաները իր դիտնալովը եղած չեն, և խօսք տուեր է որ արդիւնէ տայ Ռուսաստանի մէջ Հռովմէական անապաղ դէմ եղած հալածութիւնները :

Արդարեւ մեծ գոյութեան արժանի են երկու կողմին ընթացքն ալ . քանզի մէկ կողմէն Վրիգորիոս Ալեքսանդրոփ շատ աղէկ ըրաւ պաշտպանելու իր հոգեւոր զաւակունքը, որ ազատութիւն ունենան իրենց խղճմտանքին համեմատ Մոտոմոյ երկրպագութիւն ընելու . և մէկալ կողմէն ալ Նիկողայոս կայսրը ազնուութեամբ պատասխանեց, երբոր աս հալածութիւնները դադրեցունել խոստացաւ . ուստի աս պարագայիս մէջ երկու կողմին ընթացքը բոլորովին համեմատ են քրիստոնէական ոգւոյն : Երանի թէ չուտով դար ան ժամանակը որ ատեն այլ ևս ջանք պիտի չլլայ քրիստոնէութեան ունեւոր մարդոց խղճմտանքները բռնութեամբ սանձելու : Կրօնական նիւթերու մէջ մարդոց միտքերուն ներգործութիւն ընելու համար, պէտք է իրաւունք և փաստ ցուցնել չէ թէ ծեծ բանտարկութիւն աքսորանք և ուրիշ ասանկ բաներ գործածել : Եւ թէ որ մէկը ան առջի միջոցներով համոզուելու չլլայ, պէտք է թողուլ զանիկայ ազատութեամբ իր դադափարին հետեւելու, բաւական է որ անիկայ երկրին օրինացը հնազանդ ըլլայ :

Լուսնայի մօտ յառաջագիտութիւնը : Սեպտեմբերի 19 :

Հետեւեալ պատմութիւնը կը կարդանք Վերիգայի Լուսնայի մէջ :

« Մտնելով Մեղիկայի գերեզմանատուն չունէին Սեպտեմբերի մէջ . քանզի Մեղիկայի Ռոմիէական ըլլալուն համար Սեպտեմբերի չէին ուղեր որ պնպիսի հերետիկոսներու մարմինները թաղուին իրենց երկրին մէջ : Երբոր տերութեան մեծամեծները պարտաւորեցան խորհուրդ ընելու, թէ ինտոր աս բանիս համար մէկ հնարք մը գտնեն, ան ժողովին մէջ գոնուող խորհրդականներէն մէկը ազգու ատենաբանուութիւն մը ընելով՝ կարող եղաւ աս բանիս վրայօք խորհրդականաց նախապաշարմունքը փարատելու : « Պարոններ, ըսաւ, չորս բան կայ որոնց մէկը հարկաւ ընելու եմք մեր երկրին մէջ մեռնող Մեղիկացիներուն : Պարտիմք կամ ուտել զանոնք, կամ դաշտը ձգել, կամ հողին տակը թաղել և կամ համեմելով իրենց երկիրը դարձունել : Մտնելով առաջինը՝ քանզի ուտելը, զգուշի է նաեւ աղէկ գիտեմ որ իմ քաղաքակիցներուս մէկը հերետիկոսի մը մարմինը պիտի չուտէ՝ դաշտը նետելը օգտ կապական է և շատ գէշ հիւանդութիւններու պատճառ կըլլայ . համեմելով իրենց երկիրը դարձունելն ալ շատ ծախքի կը կարօտի . ուրեմն եկէ՛ք ամենէն դիւրագին և յարմար ճամբան բռնենք, տանք անոնց մէկ գերեզմանատուն մը, ուր որ կարող ըլլան իրենց մուտքները թաղելու » : Աս խօսքիս ամենքը միտաբանեցան, և գործը դիւրին ու վայելուէ կերպով մը շտկուեցաւ » :

